

Friedrich-Wilhelms-Gymnasium
zu Greiffenberg in Pommern.

IV.

PROGRAMM,

womit

zu der am 17. März 1856 stattfindenden öffentlichen Prüfung,

so wie

zu dem am 18. März folgenden öffentlichen Redeactus

die Mitglieder

des Curatoriums, des Magistrates

und der Stadtverordneten-Versammlung, die Eltern der Zöglinge,
ingleichem alle anderweitigen Freunde und Gönner der Anstalt

Namens des Lehrercollegiums

ehrerbietigst einladet

Professor Dr. Campe,

Director des Gymnasiums.

INHALT:

1. De oratione Herodoti. Von dem Prorector des Gymnasiums
Herrn Dr. Wendt.
2. Schulnachrichten von dem Director.

Stettin,

gedruckt bei F. Grade, H. G. Effenbarts Erbin.

Friedrich-Wilhelms-Gymnasium zu Greifenhagen in Pommern.

IV.

PROGRAMM.

zu dem am 15. März 1856 stattfindenden öffentlichen Prüfung.

zu dem am 18. März folgenden öffentlichen Bedachtens

der Mitglieder

des Collegiums, des Magistrates

und der Stadtverordneten-Versammlung, die Eltern der Nöthlinge,
insgesammt alle anderweitigen Freunde und Gönner der Anstalt

Namens des Lehrercolligiums

Verlegt bei Lange.

INHALT:

1. De oratione Herodoti. Von dem Prorector des Gymnasiums
Herrn Dr. Wendt.
2. Schlußreden von dem Director.

Stettin.

Verlegt bei F. Grosse, in d. Klopsehofs Straße.

De oratione Herodoti.

Singularem esse et propriam Herodoti orationem inter omnes constat. Nam ut tempore medius est inter poetas epicos et scriptores Atticos, qui oratione soluta sunt usi, ita in libris ejus mira et egregia earum virtutum conjunctio comparet, quae in utrisque reperiuntur. Quod quum legentibus ultro se offerat, dignum tamen est, quod accuratius explicetur et illustretur. Qui enim provinciam veteres scriptores interpretandi susceperunt quum id videre debeant, ut discipuli non modo res percipiant, quae a veteribus memoriae traditae sunt, sed etiam oratione contemplanda scriptorum ingenia atque naturas penitus cognoscant, facere non possunt, quin quae in libris veterum cujusque a ceterorum consuetudine differre et ad perspicendum ejus ingenium atque indolem pertinere videantur, ea sibi ipsi colligant et in unam summam componant. In Herodoto autem edendo haud spernendus hominum doctorum numerus effecit, ut quonam modo singula sint accipienda et interpretanda paucis tantummodo locis sit in ambiguo. Neque tamen operae pretium mihi videbar perdere, quum uno quasi conspectu ea complexus quae singulis locis sese praeberent propriam orationis Herodoteae naturam describere conarer. Sed hoc mihi liceat praefari, non id me spectasse, ut omnia quae omnino possent ea de re dici afferrem; longum enim id erat pro commentatiunculae ejusmodi terminis; itaque id potius secutus sum, ut disputatio per capita tantum in quibus res versari videbatur decurreret.

Sunt autem duae res quae contemplantibus Herodoti orationem occurrunt. Primum enim verborum quaedam copia et luxuria sermonis historiae parens effecit, ut et res et periodorum junctura atque constructio facillime possint perspicere;

deinde eadem de causa ubi periculum est ne longiores vel impeditiores evadant periodi, a severitate structurae solet recedere atque existunt anacoluthiae quae vocantur. Is enim prosae orationis apud Graecos est progressus, ut copiae rerum et verborum quasi pugnandum sit cum legibus illis periodos formandi, quibus sententiae digeruntur disponuntur astringuntur. Ejusmodi quasi quandam luctationem in oratione Herodoti apparere hac commentatiuncula demonstrare mihi propositum est. Videbatur autem ea disputandi via ingedienda esse, ut primum de copia et ubertate elocutionis Herodoteae in universum, tum de structurae proprietate et anacoluthiis dissererem.

Ac primum quidem Herodotus luxuriante quadam verborum copia id spectasse videtur, ut quaecunque diceret quam facillima essent intellectu. Quod ut efficiat aut eadem voce saepius uti aut vocabulo per se sufficienti alterum adjicere consuevit, quod quum non opus sit tamen illius notionem accuratius definiat et circumscribat. Ita locutiones ejus generis existunt, quas pleonasmos grammatici dicunt. Sed contemplemur singula. Plus semel adjectivi alicujus vis augetur addito substantivo, quod si abesset nemo certe desideraret. Ita reperitur I, 51 *μεγάθει μέγας; πλήθει μέγιστος* (de Caucaso I, 203); *μεγάθει μικρός* (II, 74); *λίθους μεγάθει περιμήκειας* II, 108; *πλήθει πολλοί* VII, 223; cf. VII, 117; 128. Abundat etiam saepius adverbium *μᾶλλον* appositum comparativo I, 31 *ὡς ἄμεινον εἴη ἀνθρώπων τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῶειν* Cf. I, 32; VII, 143 *ταῦτα ἔγνωσαν ἀρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ* — IX, 9. Ceterum id etiam apud alios scriptores legitur cf. Heindorf ad Plat. Euthyd. p. 281, 6. — Verbosius superlativi vis augetur I, 171: *ἔθνος λογιμώτατον τῶν ἐθνέων ἀπάντων μακροῦ μάλιστα*. — Simili ratione verborum compositorum significatio accuratius exprimitur addito eodem adverbio quocum composita sunt; ut legimus III, 16 *ἐκφέρειν ἔξω*; II, 155 *ἀναπλέοντι ἀπὸ θαλάσσης ἄνω*; nec multum distat VIII, 53 *ἐροῖπτον ἐνωτοὺς κατὰ τοῦ τείχεος κάτω*. Pariter adverbium per se planum et dilucidum longius explicatur II, 20 *εἰ ἐτησῆαι αἵτιοι ἦσαν, χοῆν καὶ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς, ὅσοι τοῖσι ἐτησῆσι ἀντίοι ἔεουσι, ὁμοίως πάσχειν καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ Νείλω*. VIII, 4 *αὐτοῖσι παρὰ δόξαν τὰ πρήγματα τῶν βαρβάρων ἀπέβαινε ἢ ὡς αὐτοὶ κατεδόκεον*. XI, 39: *οἱ Πέρσαι ἀφειδέως ἐφόνεον οὐ φειδόμενοι οὔτε ὑποζυγίων οὔτε ἀνθρώπων*.

Inprimis familiare est Herodoto verbo finito participium aut ejusdem verbi aut alicujus, quod eandem habet significationem, ita addere, ut prorsus

abundare videatur. Sexcenties locutiones reperiuntur: *ἔλεγε φάς, φασὶ λέγοντες*, quales etiam Homeri proprias esse nemo ignorat. Praecipue ita participia verbo adjiuntur, ut ex illis pendeat aliquid, quod ad circumscribendam verbi notionem pertinet; simplicitas enim et perspicuitas dictionis Herodoti ita fert, ut malit ejusmodi pleonasmum admittere quam ita formare sermonem, ut ab uno verbo pendeant plura. Ex ingenti exemplorum numero haec tantum afferamus: I, 140 *οἱ μάγοι — πάντα πλὴν κυνὸς καὶ ἀνθρώπου κτείνουσι καὶ ἀγώνισμα τοῦτο μέγα ποιεῦνται, κτείνοντες* *δμοίως μύρμηκας τε καὶ ὄφεις*; I, 131 *ἐπιμαθήκασι (οἱ Πέρσαι) καὶ τῇ Οὐρανίῃ θύειν, παρὰ τε Ἀσσυρίων μαθόντες καὶ Ἀραβίων*. VIII, 74 *οἱ δὲ — ἀρρώθεον οὐκ οὔτω περὶ σφίσι αὐτοῖσι δειμαίνοντες, ὡς —* VIII, 113 *ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συμμάχων ἐξελέγετο κατ' ὀλίγους, τοῖσι εἰδεά τε ὑπῆρχε διαλέγων* VII, 8, 2 *ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι ἐπέρησαν τὰ τε ἄλλα* cet. — Sed haud exiguus etiam eorum locorum exstat numerus, quibus participium prorsus abundare manifestum est, ut V, 95: *Ἀλκαῖος — φεύγων ἐκφεύγει* et pariter IV, 23 *ὃς ἂν φεύγων καταφύγη ἐς τούτους, ὑπ' οὐδενὸς ἀδικεῖται* IV, 28 *ἵπποι δὲ ἀνεχόμενοι φέρουσι τὸν χειμῶνα τοῦτον*. III, 95 *τὸ δὲ ἔτι τοιῶν ἔλασσον ἀπιεῖς οὐ λέγω*. Cf. II, 108 *ἐχρόντο — χροόμενοι* IV, 12 *οὗτος δὲ ἄλλος ξυρὸς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων λεγόμενος λόγος εἴρηται*. Simili modo infinitivus positus est VI, 81, *ὁ Κλεομένης τὴν μὲν πλέω στρατιὴν ἀπῆκε ἀπιέναι ἐς Σπάρτην*. —

Atque id ipsum, ut idem aut iisdem aut propinquis verbis bis dicatur, iis qui Herodotum legunt, toties occurrit, ut varietatem illam dictionis, quam ut efficiant ceteri scriptores in eadem notione saepius exprimenda vocabula mutare solent, nullo modo spectasse, immo iteratis iisdem verbis perspicuitatem potius sermonis quam celerem narrationis progressum secutus esse videatur. Ita verba iterantur II, 158 *ἦκται δὲ ἀπὸ Νείλου τὸ ὕδωρ ἐς αὐτήν, ἦκται δὲ κατὰπερθε ὀλίγον Βουβάστιος*. III, 1 *Καμβύσης αἴτεσε Ἀμασιν θυγατέρα, αἴτεσε δὲ ἐκ συμβουλῆς ἀνδρὸς Αἰγυπτίου*, et paullo post verbum *αἴτεσε* tertio redit; III, 102 *οὗτοι καὶ μαχιμώτατοί εἰσι Ἰνδῶν καὶ οἱ ἐπὶ τὸν χρυσὸν στελλόμενοι εἰσι οὗτοι*. III, 104 *καὶ τὸ ἀπὸ τούτου ἐπιῶν (ὁ ἥλιος) ἔτι μᾶλλον ψύχει, ἐς δὲ ἐπὶ δυσμῆσι ἐὼν καὶ τὸ κάρτα ψύχει*. III, 117 *οὗτοι οἱ περ ἐμπροσθε ἐώθεσαν χρᾶσθαι τῷ ὕδατι, οὐκ ἔχοντες αὐτῷ χρᾶσθαι συμφορῇ διαχρόνται*, IV, 146 *κτείνουσι δὲ τοὺς ἂν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτός* I, 8 *καὶ σεο*

δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνόμων. IV, 53 brevi intervallo iisdem fere verbis Borysthenes maximus et uberrimus esse fluvius dicitur; VI, 4 idem verbum δοῦναι et incipit et claudit sententiam; I, 32 nomen ἡμέρα quater exstat; IV, 199 ὄργῃ ter repetitum est; I, 11 extrema verba ἡ ἐπιχείρησις ἔσται nihil sibi volunt nisi illud redintegrare quod modo dictum est: ἡ δομὴ ἔσται. Ita duae enuntiationes sic inter se copulantur I, 137 αἰνέω μὲν νῦν τόνδε τὸν λόγον, αἰνέω δὲ καὶ τόνδε. cet.

Ejusmodi exemplorum quum multo major congeries colligi possit, nihil est, quod offendamur locis qualis est II, 1 (Καμβύσης) αὐτὸς τε μέγα πένθος ἐποίησατο καὶ τοῖσι ἄλλοισι προεῖπε πᾶσι τῶν ἤρχε πένθος ποιέεσθαι, ubi Kruegerus πένθος ποιέεσθαι ejici vult; vel II, 20 ἔλεξαν — τριφασίας ὁδοῦς, τῶν τὰς μὲν δύο τῶν ὁδῶν οὐδ' ἀξιῶ μνησθῆναι, ubi idem τῶν ὁδῶν spurium habet. —

Restat ut etiam particulas quasdam interdum iterari commemoremus, ut δὲ bis invenitur et in protasi et in apodosi IV, 204: τοὺς δὲ ἠνδραποδίσαντο τῶν Βαρκαίων, τούτους δὲ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀνασπάστους ἐποίησαν παρὰ βασιλείᾳ. I, 171 τούτοις μὲν δὴ μέτεσι, ὅσοι δὲ ἐόντες ἄλλον ἔθνεος ὁμόγλωσσοι τοῖσι Κασσῖ ἐγένοντο, τούτοις δὲ οὐ μέτα. VI, 58 ὃς δ' ἂν ἐν πολέμῳ τῶν βασιλέων ἀποθάνῃ, τούτῳ δὲ εἰδωλον σκευάσαντις ἐν κλήνῃ εὖ ἐστρωμένῃ ἐκφέρουσι. Cf. II, 26; IV, 126. Particula μὲν bis posita est VII, 6: εἰ μὲν τι ἐνέοι σφάλμα φέρον τῷ βαρβάρῳ, τῶν μὲν ἔλεγε οὐδὲν, ὁ δὲ — Cf. II, 42. Praeterea particulas μὲν et δὲ una iterari, ut III, 108: ὅσα μὲν ψυχὴν τε δειλὰ καὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολύγωνα πεποίηκε ὅσα δὲ σχέτλια καὶ ἀνηρὰ, ὀλιγόγωνα, nihil est quod miremur, quum etiam apud Atticos non sit inusitatum. Particula καὶ bis posita est III, 152 οὐδ' ὡς ἐδύνατο ἐλεῖν σφεας, ἄλλοισί τε σοφίσμασι πειρησάμενος καὶ δὴ καὶ τῷ Κῦρος εἰλέ σφεας καὶ τούτῳ ἐπειρήθη.

Quodsi eorundem vocabulorum repetitio et luxurians quaedam orationis ubertas Herodoti propria est, id ipsum admiratione dignum videtur, quod narratio ejus nunquam languida neque molesta est. Optime enim illud ingenio ejus scriptoris convenit, quem Cicero ait sine ullis salebris quasi sedatum amnem fluere et Quintilianus ita esse dulcem et candidum et fusum judicat, ut omnia in eo leniter fluere dicat. Atque nescio an haec ipsa orationis Herodoteae copia praecipua similitudinis illius sit effectrix, quam apparet inter historiae patrem et Homerum intercedere. Quamquam enim etiam alia sunt in utroque, quae comparari inter se posse infra ipsi commemorabimus, hoc tamen inprimis

proprium videtur poesis epicae, ut vates narrando non minus ipse delectetur, quam alias delectat, atque commoda quadam et jucunda suavitate fabulas exponat. Quod quidem in Herodoti narrationem cadere quis est quin ex illis locis quos supra attulimus similibusque facile perspiciat?

Sed longius patere hoc studium plane et copiose loquendi apud Herodotum apparebit, quum structuram sermonis et quam ratione sententias inter se copulaverit et primariae enuntiationi secundarias annexerit contemplati erimus.

Ac principalis quidem lex, quam Herodotus in conformandis periodis secutus esse videtur, ea est, ut ratio quae inter singulas earum partes intercedit, non solum ex ea parte, quae ex altera pendet, sed etiam ex illa, ex qua pendet, possit intelligi. Itaque quoniam enuntiationi quae ex altera pendet, anteposita illi a qua pendet (apodosi), protasis Graece appellatur, Herodotus etiam in apodosi initio multimodis solet indicare ad illam ipsam enuntiationem quae praecesserit hanc esse referendam. Quantopere ita augeatur elocutionis perspicuitas, videbit qui quam difficile saepe sit in longioribus periodis apodosi initium cognoscere meminerit. — Adverbia autem ea, quibus apodosi incipitur, non pauca sunt. Saepissime ita οὕτω et οὕτω δὴ usurpatur, ut IX, 6 ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν μακρότερά τε καὶ σχολαίτερα ἐποίεον, ὃ δὲ ἐπιὼν καὶ δὴ ἐν τῇ Βοιωτῇ ἐλέγετο εἶναι, οὕτω δὴ ὑπεξεκομίσαντο πάντα — VIII, 23 ἀκαγγελιάντων δὲ τούτων τὰ ἦν, οὕτω δὴ ἅμα ἡλίω σκιδναμένῳ πᾶσα ἡ στρατιὴ ἐπλωε —; ubi genitivus absolutus protasis vice fungitur. Longum est plures apponere locos, quum innumera eorum copia se praebeat ut I, 5; I, 62; I, 172; IV, 179; IX, 18; 23; 35; 86; 108; 118 al. Item pst participia illud οὕτω vel οὕτω δὴ saepissime invenitur ut VI, 61: ὀρέουσιν δὲ τὴν γυναῖκα περὶ πολλοῦ ποιευμένην ἰδέσθαι, οὕτω δὴ τὴν τροφὴν δέξαι τὸ παιδίον Cf. III, 11; V, 86; 32; 118; II, 100; 136; VII, 2; VIII, 137 cet. — Atque idem earum particularum usus apud alios scriptores haudquaquam inusitatus quidem est, sed tamen multo minus frequens. — Collocatur autem adverbium οὕτως plerumque in initio apodosi; uno tamen loco eam claudit VII, 170: ἐπὶ Μικύθου τοῦ Χοίρου ἀναγκαζόμενοι — καὶ ἀπικόμενοι τιμωροὶ Ταραντίνοισι ἀπέθανον τρισχίλιοι οὕτω.

Eodem loco particula ἐνθαῦτα ponitur VI, 95 ὡς δὲ οἱ στρατηγοὶ οὗτοι οἱ ἀποδεχθέντες — ἀπίκοντο τῆς Κιλικίης ἐς τὸ Ἀλήϊον πεδίον —, ἐνθαῦτα στρατοπεδουμένοισι ἐπῆλθε ὁ γαντικὸς πᾶς στρατός Cf. I, 61; 76; 84; II, 30;

56; VI, 99; 109; V, 34; 112; IX, 52; 97 cet. ἐνθαῦτα δὴ exstat VI, 13; 23 al. Etiam genitivum absolutum ἐνθαῦτα sequitur VI, 39 τελευτήσαντος δὲ Σησαγόρου τρόπῳ τοιῶδε, ἐνθαῦτα Μιλτιάδεα — ἀποστέλλουσι οἱ Πεισιστρατίδαι. Cf. I, 82; 103 cet.

Τὸ ἐνθεῦτεν invenitur III, 98: ἐπεὶ ἂν ἐκ τοῦ ποταμοῦ φλοῦν ἀμύσσονται καὶ κόψουσι, τὸ ἐνθεῦτεν ὡς θάωρηκα ἐνδυνέουσι Cf. I, 162; IX, 102; ἐν τούτῳ VIII, 37. Ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ τε ἦσαν οἱ βάροβαροι ἐπιόντες καὶ ἀπώρεον τὸ ἰδόν, ἐν τούτῳ δὲ προφήτης — ὄρᾳ πρὸ τοῦ νηοῦ ὄπλα προκειμένα; VIII, 87 pro simplici ἐν τούτῳ dictum est ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ Cf. V, 108; IV, 95; πρὸς ταῦτα similiter usurpatum est post participium I, 165; τότε I, 21; VII, 79; IX, 129.

Praeterea particula δὴ in apodosis initio ab Herodoto pariter ponitur atque ab aliis scriptoribus, ut IX, 19 ὡς δὲ ἄρα ἀπικόντο τῆς Βοιωτίας ἐς Ἐρυθρὰς, ξμαθόν τε δὴ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τῷ Ἀσώπῳ στρατοπεδουμένους. Cf. I, 32; VIII, 18; IX, 60, et καὶ δὴ IX, 7, 2 διότι τεῖχος ὑμῖν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐλαινόμενον ἐν τελεῖ ἐστι, καὶ δὴ λόγον οὐδένα τῶν Ἀθηναίων ποιέεσθε. Cf. IX, 48; 66.

ὦν exstat I, 132; VI, 11 cet. — πρὸς ταῦτα δὴ ὦν V, 124; VIII, 111. τοιγαρῶν IV, 149.

Postremo etiam particula δε commemoranda est, qua apud Herodotum saepissime apodosis initium indicari nemo nescit. Innumerorum exemplorum unum tantum ascribatur III, 37 ὅς — τούτους μὴ ὄπωπε, ἐγὼ δὲ οἱ σημεῖον Cf. II, 32; III, 37; IV, 99; 172; V, 40; 73 cet. Annectitur autem particula δε sexcenties aut articulo δ quum aliis locis tum in apodosis initio aut pronomini personali, ubi haec ipsa prorsus abundant, ut VI, 3 ἐνθαῦτα δὴ ἐρωτώμενος ὑπὸ τῶν Ἰώνων δὲ Ἰστιαῖος, κατ' ὃ τι προθύμως οὐτω ἐπέστειλε τῷ Ἀρισταγόρῃ ἀπίστασθαι ἀπὸ βασιλέως καὶ κακὸν τοσοῦτο εἶη Ἴωνας ἐξεργασμένος, τὴν μὲν γενομένην αὐτοῖσι αἰτίην οὐ μάλ' ἀξέφρασε, δὲ δὲ ἔλεγέ σφι, ὡς βασιλεὺς Λαοκῆος ἐβουλεύσατο Φοίνικας μὲν ἐξαναστήσας ἐν τῇ Ἰωνίῃ κατοικῆσαι, nam pronomine δὲ ipse Histiaeus significatur; I, 171 τὸ γὰρ παλαιὸν ἔόντες Μίνω τε κατήκοοι καὶ καλεόμενοι Ἀέλεγες (sc. οἱ Κᾶρες) εἶχον τὰς νήσους, φόρον μὲν οὐδένα ὑποτέλλοντες, ὅσον καὶ ἐγὼ δυνατὸς εἰμι μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῆ, οἱ δὲ, ὅπως

Μίνως δέοιτο, ἐπλήροον οἱ τὰς νέας. — Pronomina personalia ita inveniuntur I, 206 οὐκ ὄν ἐθελήσεις υποθήκησι τησδε χρᾶσθαι, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ διήσυχής εἶναι, σὺ δὲ εἰ μεγάλως προθυμέσαι Μασσαγετέων πειρηθῆναι, φέρε μὲν μὲν, τὸν ἔχεις ζευγνύς τὸν ποταμὸν, ἄπες, σὺ δὲ ἡμεῶν ἀναχωρησάντων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν διάβαντε ἐς τὴν ἡμετέραν. — VIII, 22 εἰ δὲ ὑμῖν ἐστὶ τοῦτο μὴ δυνατὸν ποιῆσαι, ὑμεῖς δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ μέσου ἡμῖν ἐξέσθε καὶ αὐτοὶ καὶ τῶν Καρῶν δέεσθε τὰ αὐτὰ ὑμῖν ποιεῖν. — Quem quidem usum Herodoto communem esse cum Homero notum est; contra apud Atticos raro invenitur. Cf. VI, 30; VI, 52; VII, 51; 160; 162 cet. Sed obiter tantum ea res hoc loco videtur perstringenda esse, quum satis accurate grammatici de ea disputaverint.

Illud autem monendum est, diversam inter se esse vim particularum illarum, quibus Herodotum solere apodosin incipere demonstravimus. Nam quum ἐν τούτῳ ambarum enuntiationum actiones indicet eodem tempore esse factas et ἐνθαῦτεν alteram posteriorem esse ostendat, ἐνθαῦτα modo hac modo illa ratione est accipiendum. Contra οὐν, τοιγαροῦν, δὴ ponuntur ubi in protasi causam apodosi inesse significandum est. Ἄε autem particula id sibi velle videtur, contrarii quid inesse in duabus enuntiationibus, quod si constructionem paulum mutaverimus facile intelligetur; sicut illo loco quem supra ascripsi: δε δὲ τούτους μὴ ὄπωπε, ἐγὼ δὲ οἱ σημαίνω, haec latet sententia, multos esse qui imagines illas non viderint, Herodotum contra eas nosse itaque alios edocere posse. Et VII, 160 εἰ τοῦ μὲν πεζοῦ ὑμεῖς ἡγήσοισθε, τοῦ δὲ ναυτικοῦ ἐγὼ hoc dicitur: vos quidem peditum duces eritis; ego autem copiarum maritimarum. Egregie ea de re disputavit Buttmann ad Demosth. Mid. in excursu VII, et idem ad Soph. Phil. v. 87. Cf. Herm. ad Vig. p. 847, qui hoc genus loquendi proprie anacoluthon esse censet; optimo jure si Atticorum tantum rationem habemus; apud Homerum contra et Herodotum facile primariam et propriam hujus adverbii significationem agnoveris, quae a particula δὴ non longius distat, quam μὲν et μῆν inter se differunt; est enim δε nihil nisi attenuatum δὴ. Angustioribus finibus hujus particulae usus tum demum est circumscriptus, quum enuntiationes primariae quae vocantur et secundariae toto genere disjungebantur; quod quidem discrimen exiguum esse apud Herodotum infra erit demonstrandum. — Paulo acrius simile quid indicatur et apud Herodotum et apud alios scriptores particula ἀλλά, sicut V, 39 εἰ — σύγε σεωντοῦ μὴ

περιορᾶς, ἀλλ' ἡμῖν τοῦτό ἐστι οὐ περιορπτεόν Cf. VII, 10, 6; IX, 27. Quem usum quum Attici servarint, particula δὲ in apodosi initio exceptis paucis locis propria esse videtur Ionum.

Qua autem de causa Herodotus adverbia quaedam in apodosi initio ponit, propter eandem eodem loco pronomine demonstrativo saepius utitur, quam aut ceteri scriptores consueverunt aut opus esse videtur. Ita enim ratio, quae inter duas enuntiationes intercedit, non solum in priore, quae ex relativo aut ex conjunctione aliqua pendet, sed in altera quoque, ad quam relativum sive conjunctio refertur, indicatur. Ex permultis ejus rei exemplis pauca afferamus I, 11 τὸν οἶδα αὐτὸς πρῶτον ὑπάρξαντα ἀδίκων ἔργων ἐς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτον σημήνας προβήσομαι ἐς τὸ πρόσω τοῦ λόγου. V, 34 τὰ τε ἔχοντες ἤλθορον χρήματα οἱ Πέρσαι, ταῦτα καταδεδαπάνητό σφι. VI, 133 τῇ μάλιστα ἔσκε ἐκάστοτε ἐπίμαχον τοῦ τεύχεος, τοῦτο ἅμα νοκτὶ ἐξηείρετο διπλήσιον τοῦ ἀρχαίου Cf. I, 21; 47; 80; III, 63; V, 39; 45; VI, 97; 109; VIII, 68, 2; 83; 115; IX, 26; 48; 99 cet.

Neque tamen desunt loci, quibus scriptor, quamvis satis longae sint periodi, apodosi initium accuratius insignire neglexit, ut VII, 134 ἀχθομένων τε καὶ συμφορῇ χρομένων Λακεδαιμονίων ἄλλης τε πολλῆς συλλεγομένης καὶ κήρυγμα τοιόνδε ποιουμένων εἴ τις βούλοιο Λακεδαιμονίων πρὸ τῆς Σπάρτης ἀποθνήσκειν, Σπερθίας τε — καὶ Βούλις — ἐθελονταὶ ὑπέδυσαν ποιήν τισει Ξέρξη Cf. II, 15; VIII, 126; IX, 13; 50; 109. —

Consuetudo Herodoti quam in copulanda apodosi cum protasi sequitur omnibus locis agnoscī pōtest, quibus enuntiationis alicujus tenor interposita alia enuntiatione interruptus est. Tum in posteriore sententiae parte id efficere studet, ut aliquo modo prioris admoneamur, sive unum vel plura illius membra aut addito aut omisso pronomine οὗτος repetuntur, sive eorum loco pronomen demonstrativum ponitur, quo quae supra dicta erant, redintegrantur et quasi recipiuntur. Itaque in ejusmodi enuntiatīs ἐπανάληψις quaedam locum habet. Est vero mira quanta exemplorum ejus rei copia. Et primum quidem huc pertinent ii loci, quibus amplior periodus interjecta altera enuntiatione ita in duas partes dividitur, ut posterioris initio repetatur subjectum, sicut V, 62 cohaerentia sermonis haec est: Ἰππῖω τρωανέοντος — Ἀλκμαιωνίδαι γένος εόντες Ἀθηναῖοι καὶ φεύγοντες Πεισιστρατίδας, ἐπὶ τῷ σφι ἅμα τοῖσι ἄλλοισι Ἀθηναίων φυγάσι — οὐ προσχώρησεν κάτοδος, ἀλλὰ προσέπταιον — πειρώμενοι

κατιέναι τε καὶ ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας, Λειψύθριον τειχίσαντες, — ἐνθαῦτα οἱ Ἀλκμαιωνίδαι πᾶν ἐπὶ τοῖσι Πεισιστρατιδῆσι μηχανώμενοι παρ' Ἀμφικτυόνων τὸν νηὸν μισθοῦνται τὸν ἐν Δελφοῖσι. Sic igitur instituit Herodotus structuram, ut quum jam initio subjectum totius enuntiationis primariae (οἱ Ἀλκμαιωνίδαι) positum sit, tamen, quoniam multis aliis interjectis memoria excidere potuit, iterum addatur. Simillima est forma enuntiationis c. 99 ejusdem libri. Orditur sententia a subjecto Ἀρισταγόρης; jam interponitur altera enuntiatio: ἐπειδὴ οἱ τε Ἀθηναῖοι ἀπίκοντο, ἅμα ἀγόμενοι Ἐρετριέων πέντε τριήρας, οἱ — tum tam multa sequuntur de Eretriensibus, ut iis absolutis venisse Athenienses et Eretrienses scriptori iterum commemorandum esse videatur; quare pergunt οὗτοι ὦν ἐπεὶ τέ σοι ἀπίκοντο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι παρήσαν; jam tandem eo perventum est ut verbum addatur: ἐποιέετο στρατηγὴν, sed quum subjectum satis longo intervallo distet a praedicato, illud quoque iteratur: ἐποιέετο στρατηγὴν ὁ Ἀρισταγόρης ἐς Σάρδις. Et hoc statim loco annotetur, proprium in ejusmodi repetitionibus Herodoti esse usum particularum οὗν et δή, ut IV, 76: ὡς δὲ (Ἀνάχαρσις) ἀπίκετο ἐς τὴν Σκυθικὴν, καταδὸς ἐς τὴν καλεομένην Ὑλαίην (ἣ δ' ἐστὶ μὲν παρὰ τὸν Ἀχιλλῆϊον δρόμον, τυγχάνει δὲ πᾶσα εὐθὺς δενδρέων παντοίων πλῆη), ἐς ταύτην δὲ καταδὸς ὁ Ἀνάχαρσις τὴν δόρην πᾶσαν ἐπέτελλε τῇ θεῶ. —

Ut in locis de quibus modo disputavimus subjectum bis positum est, sic verbum repeti reperimus V, 47: συνέσπετο δὲ Λοριεῖ καὶ συναπέθανε Φίλιππος —, ὅς — ἔφυγε ἐκ Κρότωνος, ψευδοθεὶς δὲ τοῦ γάμου οἴχετο πλώων ἐς Κυρήνην, ἐκ ταύτης δὲ ὀρμεόμενος συνέσπετο —. VI, 82 ὁ δὲ (Κλεομένης) σοι ἔλεξε, οὔτε εἰ ψευδόμενος οὔτε εἰ ἀληθῆα λέγων ἔχω σαφηνέως εἶπαι, ἔλεξε δ' ὦν. —

Objectum enuntiationis bis positum est VI, 13: οἱ στρατηγοὶ τῶν Σαμίων παρ' Αἰάκειος — ἐκείνους τοὺς πρότερον ἔπεμπε λόγους ὁ Αἰάκης — δεόμενός σφρων ἐκλιπεῖν τὴν Ἰώνων συμμαχίην, οἱ Σάμιοι ὦν δρόοντες ἅμα μὲν εὐθὺς ἀταξίην πολλὴν ἐκ τῶν Ἰώνων ἐδέκοντο τοὺς λόγους, quo quidem loco cum repetitione objecti repetitio subjecti est conjuncta, sed admissa tamen ea licentia a scriptore, ut pro οἱ στρατηγοὶ τῶν Σαμίων in posteriore parte tantummodo οἱ Σάμιοι diceret. — Cf. VII, 58: Μέλανα ποταμὸν οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ στρατιῇ τὸ ἕλεθρον, ἀλλ' ἐπιλιπόντα, τοῦτον τὸν ποταμὸν διαβὰς — ἦτε πρὸς ἑσπέραν. — Aliis locis participia una cum objectis repetuntur, ut I, 164

ἐσθόμενοι τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ ἔπιπλα πάντα, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἀγάλματα τὰ ἐκ τῶν ἰσῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, χωρὶς οὐ χαλκὸς ἢ λίθος ἢ γραφὴ ἦν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐσθέντες — ἐπλωον ἐπὶ Χίον. Est etiam locus, ubi adverbium bis positum est VIII, 106: ἐνθαῦτα καταβὰς κατὰ δὴ τὸ πρῶγμα ὁ Ἐρμότιμος ἐς γῆν τὴν Μυσίην — εὐρίσκει τὸν Παιώνιον ἐνθαῦτα. Nam etsi prius ἐνθαῦτα ad καταβὰς, alterum ad εὐρίσκει referendum est, tamen semel tantum particula opus erat. Simili repetitioni plena enuntiatio inservit, quae pendet a particula ὡς V, 22, namque nihil aliud in ea inest quam quae accusativo cum infinitivo jam antea dicta erant. Verba autem haec sunt: Ἕλληνας δὲ εἶναι τούτους — κατέπερ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτὸς τε οὕτω ἐπιστάμενος καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖσι ὀπίσθε λόγοισι ἀποδέξω, ὡς εἶσι Ἕλληνες.

Aliud ejus ἐπαναλήψεως genus existit, quum enuntiatio secundaria, quae primariae enuntiationis verbo anteposita est, ita in unum quasi contrahitur, ut verbi participium verbo primario adjiciatur. Ejusmodi locus exstat VI, 76: ἐπεὶ τε δὲ Σπαρτιήτας ἄγων ἀπίκετο ἐπὶ ποταμὸν Ἐρασίον, ὃς λέγεται ῥέειν ἐκ τῆς Σινμφηλίδος λίμνης — ἀπικόμενος δ' ὦν ὁ Κλεομένης ἐπὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐσφαγιάζετο αὐτῷ. V, 115: Ἴωνες δὲ οἱ ἐν Κύπρῳ ναυμαχήσαντες ἐπεὶ τε ἔμαθον τὰ πρήγματα τὰ Ὀνησίλου διεφθαρμένα καὶ τὰς πόλιας τῶν Κυπρίων πολιορκουμένας τὰς ἄλλας πλὴν Σαλαμῖνος, ταύτην δὲ Γόργῳ τῷ προτέρῳ βασιλεῖ παραδόντες, αὐτίκα μαθόντες οἱ Ἴωνες ταῦτα ἀπέπλωον ἐς τὴν Ἰωνίην. Contrario modo genitivus absolutus ita redintegratur, ut ejus verbum pendens a particula ἐπεὶ vel ὡς cet. verbo primario apponatur II, 15: Εἰ ὦν βουλόμεθα γνώμησι τῆσι Ἰώνων χρᾶσθαι τὰ περὶ Αἴγυπτον, οἱ φασὶ τὸ Δέλιτα μῦθον εἶναι Αἴγυπτον, ἀπὸ Περσέος καλεομένης σκοπιῆς λέγοντες τὸ παρὰ θάλασσαν εἶναι αὐτῆς μέχρι Ταριχηέων τῶν Πηλουσιακέων, τῇ δὴ τεσσαράκοντά εἰσι σχοῖνοι, τὸ δὲ ἀπὸ θαλάσσης λεγόντων ἐς μεσόγαιαν τένειν αὐτὴν μέχρι Κερκασώρου πόλιος, κατ' ἦν σκίζεται ὁ Νεῖλος ἐς τε Πηλούσιον ῥέων καὶ ἐς Κάνωβον, τὰ δὲ ἄλλα λεγόντων τῆς Αἴγυπτος τὰ μὲν Αἰβύης τὰ δὲ Ἀραβίης εἶναι, ἀποδεικνύομεν ἂν τούτῳ τῷ λόγῳ χρεόμενοι Αἰγυπτίοισι οὐκ εἶδον πρότερον χώραν. VII, 43 Ἀπικόμενον δὲ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὸν Σκάμανδρον, ὃς πρῶτος ποταμῶν, ἐπεὶ τε ἐκ Σαρδίων ὀρηθέντες ἐπεχείρησαν τῇ ὁδῷ, ἐπέλιπε τὸ ῥέεθρον οὐδ' ἀπέχρησε τῇ στρατιῇ τε καὶ τοῖσι κτήνεσι πινόμενος, ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν ποταμὸν ὡς ἀπίκετο Ἐέρξης ἐς τὸ Πριάμον Πέργαμον ἀνέβη. Huc referendi sunt etiam ii loci, quibus non idem verbum bis est positum, sed tamen altero verbo

notio tantummodo prioris redintegratur, ut V, 91: *Τότε δὲ ὡς ἀνέλαβον οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς χρησμούς καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὥρσον ἀύξομένους καὶ οὐδαμῶς ἐτοιμούς ἐόντας πείθεσθαι σφι, νόῳ λαβόντες, ὡς ἐλεύθερον μὲν ἐὼν τὸ γένος τὸ Ἀττικὸν ἰσόρροπον τῷ ἐωντιῶν ἂν γίνοιτο, κατεχόμενον δὲ ὑπὸ τυραννίδος ἀσθενὲς καὶ πειθαρχέεσθαι ἐτοιμὸν, μαθόντες δὲ τούτων ἕκαστα μετεπέμποντο Ἰπλίην;* idem enim significant participia *νόῳ λαβόντες* et *μαθόντες*. Simile est quod VIII, 112 legimus: *λέγων ὧν ταῦτα συνέλεγε χρήματα μεγάλα παρὰ Καρυστίων τε καὶ Παρίων, οἱ πυνθανόμενοι τὴν τε Ἄνδρον ὡς πολιορκείτο διότι ἐμῆδισε, καὶ Θεμιστοκλέα ὡς εἶη ἐν αἴνῃ μεγίστη τῶν στρατηγῶν, δέισαντες ταῦτα ἐπεμπον χρήματα;* notio enim quae participio *πυνθανόμενοι* erat expressa, etiam in participio *δέισαντες* inest, praeterquam quod in hoc ad audiendi notionem timendi notio accedit, quae ex illa sequitur. — In repetitionum ejusmodi numero etiam ii loci habendi sunt, quibus Herodotus complures enuntiationes postremo breviter complectitur atque ita idem bis dicit; sicut II, 26 hae enuntiationes: *εἰ δὲ ἡ στάσις ἤλλακτο τῶν ὠρέων, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῆ μὲν νῦν ὁ βορέης τε καὶ ὁ χειμῶν ἐστᾶσι, ταύτῃ μὲν τοῦ νότου ἦν ἡ στάσις καὶ τῆς μεσαμβρίας, τῆ δὲ ὁ νότος νῦν ἐστῆκε, ταύτῃ δὲ ὁ βορέης* scriptor contrahit: *εἰ ταῦτα οὕτω εἶχε,* jam sequitur apodosis: *ὁ ἥλιος ἂν ἀπελαννόμενος ἐκ μέσου τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ βορέου ἦτε ἂν τὰ ἄνω τῆς Εὐρώπης* — Et II, 43 *καὶ μὴν ὅτι γε οὐ παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλέος Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ Ἕλληρες μᾶλλον παρ' Αἰγυπτίων, καὶ Ἑλλήνων οὗτοι οἱ θέμενοι τῷ Ἀμφιτρούωνος γόνῳ ὄνομα Ἡρακλέα, πολλὰ μοι καὶ ἄλλα τεκμήριά ἐστι τοῦτο οὕτω ἔχειν.* Ita complures enuntiationes postremo verbis *τοῦδε εἵνεκεν* complectitur I, 86 *ὁ δὲ συννήσας πυρὴν μεγάλην ἀνεβίβασε ἐπ' αὐτὴν τὸν Κροῖσόν τε ἐν πέδησι δεδεμένον καὶ δις ἐπὶ Ἀνδῶν παρ' αὐτὸν παῖδας, ἐν νόῳ ἔχων εἴτε δὴ ἀχροθίνα ταῦτα καταγιεῖν θεῶν ὅτεω δὴ, εἴτε καὶ εὐχὴν ἐπιτελέσαι ἐθέλων, εἴτε καὶ πυνθόμενος τὸν Κροῖσον εἶναι θεοσεβέα, τοῦδε εἵνεκεν ἀνεβίβασε ἐπὶ τὴν πυρὴν* cet.

Quodsi ita Herodotum saepissime unum vel plura sententiarum membra repetivisse reperimus, ubi interjecta aliqua enuntiatio illarum connexum atque cohaerentiam videbatur interrumpere, non minus saepe pro iterato uno alterove nomine pronomen *οὗτος* solum positum esse apparet. Exemplo sint hi loci: VIII, 84 *Αἰγυπῆται (λέγουσι τῆς ναυμαχίης) τὴν κατὰ τοὺς Αἰακίδας ἀποδημήσασαν Αἰγίαν (νέα) ταύτην εἶναι τὴν ἄρξασαν.* VIII, 95 *Ἀριστείδης ὁ Λουσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ ὀλίγω τι πρότερον τοιούτων ἐπεμνήσθη ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου,*

οὗτος ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ — τάδε ἐποίησε. IX, 67 οἱ γὰρ μηδίζοντες τῶν Ἑλλήνων οὗτοι εἶχον προθυμίην οὐκ ὀλίγην μαχόμενοι. IX, 111 ὃ δέσποια, τίνα μοι λόγον λέγεις ἄχρηστον, κελεύων με γυναῖκα, ἐκ τῆς μοι παῖδες νεηρίαί τε εἶσι τρεῖς καὶ θυγατέρες, τῶν καὶ σὺ μίαν τῶ παιδὶ τῷ σεωντοῦ ἡγάγεο γυναῖκα — ταύτην με κελεύεις μετέντα θυγατέρα τὴν σὴν γῆμαι. Potest multo etiam major exemplorum numerus afferri (II, 124; 135; III, 5; 14; 132; 140; 147; 153; IV, 16; 44; 61; 64; 72; 76; 140; 145; 154; V, 91; 101; 108; VI, 9; 54; 58; 100; VII, 123; 187; VIII, 10; 28; 53 cet.) Sed sufficient quae ascriptimus, ut propriam esse Herodoti illam ἐπανάληψιν cognoscatur. Nam etsi inusitata est apud alios scriptores, tamen apud eos nec tam frequens invenitur nec tam arcte cum ipsorum scriptorum ingenio ac natura videtur coaluisse.

Quum in iis, de quibus adhuc disputavimus, protasis potissimum cum apodosi junctura in quaestione versata sit, jam viam quam ingressi sumus amplius persecuti ad ea vertamus quae ad copulandas inter se totas sententias pertinent. Sunt autem ea quae hic sese praebent omnino iis consentanea et similia de quibus supra diximus; nam consuetudo illa vocabula iterandi etiam hic tam longe patet, ut vix alia ratio connectendi sententias saepius reperiatur. Itaque ubicunque sententiae aliquod membrum cum praecedente commune aut est aut cogitari potest Herodotus, eas ita solet conjungere, ut illud bis ponat. Exemplo sit VII, 154; ibi enim Syracusanos Corinthii et Corcyraei liberavisse eorumque res ea conditione composuisse ut Camarinam Hippocrati dederent his verbis narrantur: Συρακοσίους δὲ Κορίνθιοί τε καὶ Κορκυραῖοι ἐρρύσαντο μάχη ἐσσωθέντας — ἐρρύσαντο δὲ οὗτοι ἐπὶ τοῖσδε καταλλάξαντες, ἐπὶ ᾧτε Ἴπποκράτει Καμάριαν Συρακοσίους παραδοῦναι. Et a Periandro et Epidaurum urbem et Proctem filium captos esse sic Herodotus narrat: καὶ εἶλε μὲν τὴν Ἐπίδανρον, εἶλε δὲ αὐτὸν Προκλέα καὶ ἐξώγησε. Similimus est locus VI, 135 Πάριοι δὲ πυθόμενοι ὡς ἡ ὑποζάχορος τῶν θεῶν Τιμῶ Μιλτιάδῃ κατηγοήσατο, βουλόμενοί μιν ἀπὸ τούτων ἀμωρήσασθαι θεὰ πρόπους πέμπουσι ἐς Δελφοὺς, ὡς σφεις ἠσυχίῃ τῆς πόλεως ἔσχε, ἐπεμνον δὲ ἐπειρησομένους, εἰ καταχρήσονται τὴν ὑποζάχορον. Cf. III, 1; 102; 111; II, 158; IV, 95; V, 26; 79; 117; 122; VIII, 79; IX, 2. — Nec multum differt, quod scriptor ut verbo aliquod membrum adnectat nonnunquam pro verbo finito participium repetit, ex quo illud pendeat. Ejusmodi praeter nonnullos eorum locorum, qui p. 2 commemorati sunt, haec sunt exempla: IV, 36 τὸν γὰρ περὶ Ἀβάριος λόγον τοῦ λεγομένου

εἶναι Ὑπερβορέω οὐ λέγω, λέγων ὡς τὸν οὐρανὸν περιέφερος κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. IV, 39 λήγει δὲ (ἡ Ἀραβίη), οὐ λήγουσα εἰ μὴ κόμω, ἐς τὸν κόλπον τοῦ Ἀράβιον. V, 39 Κλεομένης δὲ ὁ Ἀναξανδρίδω εἶχε τὴν βασιλείην, οὐ κατὰ ἀνδραγαθίην σχῶν ἀλλὰ κατὰ γένος.

Frequentissime autem ita duae sententiae a scriptore inter se conjunguntur, ut quod fuit prioris enuntiationis verbum finitum, ab ejus participio posterioris initium fiat. Neque tamen id apud unum Herodotum reperitur; sed tanto saepius apud hunc, quam apud ceteros legitur, ut cum universa orationis Herodoteae natura cohaerere sit manifestum; ut I, 8 *Κανδαύλης ἠράσθη τῆς ἐωυτοῦ γυναικός, ἔρασθεις δὲ ἐνόμισέ οἱ εἶναι γυναῖκα πολλὸν πασῶν καλλίστην.* VI, 118 *ἐπυθάνετο (Δᾶτις) δρόθην (τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἄγαλμα) σεσυλημένον εἶη, πυθόμενος δὲ ἐξ οὗ ἦν ἰσοῦ, ἔπλωε τῇ ἐωυτοῦ νῆϊ ἐς Ἀἴλον.* VI, 108 *Ἀθηναίοισι δὲ ἀπιούσι ἐπεθήκαντο Βοιωτοὶ, ἐπιθέμενοι δὲ ἐσώθησαν τῇ μάχῃ.* IV, 11 *ὡς δὲ δόξαι σφι ταῦτα (λόγος ἐστί) διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους γενομένους μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ἐπὶ ἐωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμηρίων παρὰ ποταμὸν Τύρην, — θάψαντας δὲ οὕτω τὴν ἕξοδον ἐκ τῆς χώρης ποιέεσθαι.* Cf. I, 19; III, 41; 94; 95; IV, 10; 160; 201; V, 12; 20; 51; 30; 44; 45; 58; 82; 114; VI, 7; 35; 52; 67; 77; 84; VII, 148; 167; VIII, 106; 123; IX, 11 cet. — Atque non solum participio ejusdem verbi quod in priore enuntiatione positum erat, Herodotus ita saepissime utitur, sed etiam alio ejusdem vel propinquae significationis, sicut V, 120 *καὶ ἐπιούσι τε τοῖσι Πέρσησι συμβάλλουσι καὶ μαχεσάμενοι ἐπὶ πλεῦν ἢ πρότερον ἐσώθησαν.* VIII, 36 *οἱ δὲ Δελφοὶ πυνθανόμενοι ταῦτα ἐς πᾶσαν ἀρρωδίην ἀπίκατο, ἐν δειμάτι δὲ μεγάλῳ κατεστεώτες ἐμαντέοντο.* — Eodem denique spectat quod pro tali participio participium verbi ποιεῖν ponitur, ut V, 81 *καὶ μὲν ἔσσαν Φάληρον, κατὰ δὲ τῆς ἄλλης παραλίης πολλοὺς δῆμους, ποιέοντες δὲ ταῦτα μεγάλως Ἀθηναίους ἐσίνοντο* et γίνεσθαι V, 109 *τούτου δὲ τοιοῦτου γινόμενου ἔλεξαν οἱ τύραννοι* cet. cf. V, 114.

Duae autem res hac Herodoti consuetudine efficiuntur. Primum enim ea lege orationem ejus teneri apparet, ut particulae illae, quae non tam efferendis notionibus inserviunt, quam rationes indicant, quae inter notiones intercedant, minus frequentes sint. Nam omnibus illis locis pro iteratis verbis conjunctiones sive adverbia potuerunt usurpari. Pro *εἶλε μὲν Ἐπίδαυρον, εἶλε δὲ αὐτὸν Προκλέα* dici poterat: *εἶλε οὐ μόνον Ἐπίδαυρον ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Προκλέα*; pro participio

ἔρασθεὶς I, 8 alius dixisset: *Κανδαύλης ἠράσθη τῆς ἑωυτοῦ γυναικὸς, διὰ τοῦτο ἐνόμιξέ οἱ εἶναι γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστην;* et VIII, 36 nobis in promptu esset sententiā ita vertere οἱ *Δελοῖ ἐπεὶ πυνθανόμενοι ταῦτα ἐς πᾶσιν ἀρωοδίην ἀπίκατο, ξμαντεύοντο.* Sed Herodoti consuetudinem non modo simpliciore esse et faciliorem, sed etiam poetico quodam colore sermonem ea affici quis est quin sentiat? *) Itaque apud omnes fere poetas similia inveniuntur. —

Deinde — id quod non minus ad pœtici, imprimis epici sermonis similitudinem accedit — Herodotus ita format sententias, ut quo quid referatur non extra unius enuntiationis complexum circumspiciendum sit, sed ut omnia quibus ad intelligendam unamquamque sententiam opus est, ipse addat. Huic studio omnia dicendi quaecunque quis ad intelligendum requirere possit debetur, quod scriptor, priusquam ad novas res exponendas progrediatur, saepe

*) Ut intelligatur quibusnam de causis Herodoti oratio poeticae similis esse recte dicatur, praeter ea, quae in ipsa commentatione passim commemorata sunt, etiam illud hic breviter annotetur, inesse in ejus libris uberrimam earum locutionum copiam, quae μεταφοραί Graece appellantur. Quae quantum valeant ad veritatem et naturalem quandam vigorem orationis sentiet qui in legendo animum ad hanc rem attenderit. Aliquot ejusmodi locutiones hic apponantur: VI, 27 legimus ἐς γόνυ τὴν πόλιν ἔβαλε cf. Aeschyl. Pers. 929—30: Ἀσία δὲ χθῶν, βασιλεῦ γαίης, αἰνῶς αἰνῶς ἐπὶ γόνυ κίκλιται. Imitatus est Appianus Punie. 94; bell. civ. II, 146; III, 20. — VI, 33 πρὸς πόλιν νέμειν igni urbem dare, (alii νέμειν eodem sensu quo depasci accipiunt). I, 143 ἐν σκίπη τινὸς εἶναι cf. VII, 172. I, 215; ἀναμάσσειν quod proprie est detergere I, 155 de luendo crimine accipiendum est, ut apud Homerum Od. τ, 92 ἐρδουσα μέγα ἔργον, ὃ σὴ κεφαλῇ ἀναμάξεις. I, 190 τὸ δεύτερον ἔαρ ὑπίλαμπε. I, 146; VI, 62 ὄρκον τινὶ ἐπελαύνειν jurejurando aliquem adstringere. VI, 73 ὡς τῷ Κλεομένει εὐδαίτη τὸ ἐς τὸν Δημάρτητον πρῆγμα quum Cleomeni res in Demaratum bene cessisset. VII, 10 Μαρθόνιος ἐπιλήνας τὴν Ξέρξεω γνώμην sententiae Xerxis assentatus. VII, 50, 2 κινδύνους ἀναρριπτόντες pericula contemnentis — V, 106 ἐπ' ἑαυτοῦ βαλέσθαι se reum supponere — Φιλίαν συνεκράσαντο VII, 151 — παραγυμιοῦν τὴν γνώμην I, 126 — ποταμὸς ἐρεύγεται στόμασι τεσσεράκοντα I, 202 — ἱκαναπλάειν I, 212 dicuntur verba, quae ex ebriorum ore emergentia in alios jactantur — III, 14 ἐπὶ γῆραος οὐδῶ sicut apud Homerum Il. XXII, 60. XXIV, 487. Od. XV, 246, 348. — III, 146 προσεμπικραίνεσθαι τινι exacerbari in aliquem — III, 155 πῶς οὐκ ἐξέπλωσας τῶν φρενῶν σεαυτὸν διαφθείρας nonne tu mente captus es te ipse dilanians? — τὴν ζῶην καταπλίκειν vitae telam pertexere IV, 205. cf. V, 92 — ἀναδραμεῖν de efflorescente republica I, 66. Cf. VII, 156 et Homer. Il. XVIII, 56 ὃ δ' ἀνιδραμεὶν ἔργει ἴσος. — VI, 31 verbum σαγηνεύειν, quod proprie de irretendis piscibus usurpatur, ad homines translatum est, qui ita capiuntur, ut Persae junctis manibus simile quid retium efficiant. — Similia ubique reperiantur.

ea breviter repetit, quae modo verbosius narravit. Locutiones autem, quibus claudit et quasi comprehendit sententias sunt: ταῦτα μὲν δὴ οὕτω λέγεται γενέσθαι (VII, 239), τούτω μὲν δὴ ταῦτα εἴρητο (VIII, 27). Similia exstant I, 213, ubi postquam narravit quonam modo Tomyris reginae filius mortem sibi attulisset, sic pergit: καὶ δὴ οὕτως μὲν τρόπῳ τοιούτῳ τελευτᾷ, Τόμυρις δὲ — VIII, 13 καὶ τούτοις μὲν τοιαύτη νύξ ἐγένετο, τοῖσι δὲ ταχθεῖσι αὐτῶν περιπλάειν Εὐβοίαν ἢ αὐτὴ νύξ πολλὸν ἦν ἔτι ἀγριωτέρη — VIII, 34 οὗτοι μὲν δὴ τῶν βαρβάρων ταύτη ἐτράποντο, ἄλλοι δὲ αὐτῶν — ὠρμέατο ἐπὶ τὸ ἴσον τὸ ἐν Ἀέλφοισι. VIII, 39 τούτων μὲν γὰρ τῶν ἀνδρῶν αὕτη ἀπὸ τοῦ ἰσοῦ ἀπαλλαγὴ γίνεται, ὃ δὲ Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς — ἐς Σαλαμίνα κατίσχει τὰς νέας. IX, 114 κατὰ μὲν τὸν ἔρωτα τὸν Ξέρξεω καὶ τὸν Μασίστειω θάνατον τοσαῦτα ἐγένετο, οἱ δὲ ἐκ Μυκάλης ὀρηθέντες Ἕλληνες — ἀπίκοντο ἐς Ἄβυδον. Non minus familiare Herodoto est, quid sit narraturus paucis antea indicare. Ita III, 68 ubi exponere vult quonam modo compertum sit quis esset magus ille, qui Cyri se filium esse simularet, sic orditur: ὀγδόῳ δὲ μηνὶ ἐγένετο κατάδηλος τρόπῳ τοιῷδε — et paullo post (Ἰστανῆς) ὑποπεύσας μιν ἐποίησε τάδε cf. III, 118 Ἰταφύρνεα κατέλαβε ὑβρίσαντα τὰ δὲ ἀποθανεῖν cet. —

Sed ut ad grammaticam enuntiationum constructionem transeamus, ita Herodoti oratio a sermone ceterorum scriptorum, qui prosa oratione libros composuerunt, differt, ut complures primarias quae dicuntur enuntiationes inter se malit connectere, quam ita instituere structuram, ut e primaria secundariae pendeant. Ita primum saepissime eas enuntiationes per particulam δὲ praecedentibus adjungit, quae pronomine relativo annectendae esse videantur; ut I, 1 ἐλθεῖν — ἐπὶ τὴν θάλασσαν γυναῖκας ἄλλας τε — καὶ δὴ καὶ τοῦ βασιλέως θυγατέρα. τὸ δὲ οἱ οὖνομα εἶναι — Ἰοῦν ubi pro vulgari sermonis consuetudine dicendum erat τῇ (= ἡ) οὖνομα ἦν Ἰώ. III, 81 ubi de Polycratis annulo sermo est: ἦν οἱ σφρηγὶς τὴν ἐφόρεε χρυσόδετος, σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα, ἔργον δὲ ἦν Θεοδώρου pro ἔργον ἐοῦσα sive ἡ — ἦν. VI, 34 αἰχμάλωτον γυναῖκα, ἐοῦσαν μὲν Παρὴν γένος, οὖνομα δὲ οἱ εἶναι Τιμοῦν. — Pronomen autem relativum quomodo ortum sit e demonstrativo, ut apud Homerum sic etiam apud Herodotum facile cognosci potest. Natura enim simplicissimi illius sermonis ita ferebat, ut ubi nomen substantivum accuratius erat definiendum, nova enuntiatio formaretur, in qua loco repetiti substantivi illud pronomen ponebatur, quod ubique substantivo substituebatur, demonstra-

tivum. Tum progressus ita factus est, ut ex demonstrativo paullulum mutato aliud pronomen fingeretur, relativum, a quo enuntiatio secundaria pendere posset. Et admonet etiam forma relativi, quam habet et apud Homerum et apud Herodotum, ejus originis, quum littera τ alias significet demonstrativum. Non est igitur mirandum, quod locis qualis est VI, 105 *οἱ στρατηγοὶ ἀποπέμπουσί ἐς Σπάρτην κήρυκα Φειδιππίδην* — *τῷ δὲ ὡς αὐτὸς τε ἔλεγε Φειδιππίδης καὶ Ἀθηναίοισι ἀπήγγειλε, περὶ τὸ Παρθένιον οὖρος τὸ ὑπὲρ Τεγέης ὃ Πᾶν περιπίπτει* nihil refert, utrum alteram enuntiationem pronomine relativo an demonstrativo esse cum priore conjunctam statuamus. Similia plurima possunt afferri. Quod autem de enuntiationibus relativis et demonstrativis dictum est, idem in omnes fere cadere manifestum est, quae in unam periodum sint connexa: in antiquissima oratione vix quidquam intercedere discriminis inter enuntiationes primarias et secundarias. Potest id inde intelligi, quod etiam eae particulae, a quibus haec pendent, in simplicissimo carminis epici sermone magna ex parte aut nihil aut paullulum tantum ab adverbis iis differunt, quae in initio apodosis ponuntur (*ὡς* — *ὡς*; *ὄφρα* — *τόφρα*). — Atque ita factum est, ut etiam latius pateat Herodototi mos enuntiationes complures continuandi, quas posterior aetas ita construxisset, ut una ab altera regeretur. Hoc numero primum eae enuntiationes causales habendae sunt, quae quum per particulam *γάρ* enuntiationi primariae adjunctae sint, tamen ita in ineunte vel media periodo collocatae sunt, ac si scriptor non particula *γάρ* sed *εἰπεῖ* usus esset. Quod alii ita acceperunt ut ellipsin quandam locum habere staterent. Verum simpliciozem esse ejus rei explicationem nunc inter omnes videtur constare. Optime enim ingenio Herodoti convenit, ut qua de causa quid factum sit prius dicere studeat, quam ipsam rem narret; nam natura causa prior est quam illud, cujus causa est. Itaque quum unamquamque rem eo loco dicere consueverit, quo ipsi in mentem venit, vel neglecto aut interrupto periodi tenore, etiam ea enuntiata, quae per particulam *γάρ* orationi inseruntur, non post eas sententias solet ponere, quarum causam continent, — id quod posteriori aetati usitatum est — sed eo loco, quo sciri eas a legentibus plurimum videbatur interesse. Non falso igitur ejusmodi enuntiationes ita accipiuntur, quasi uncis sint inclusae. Neque tamen uncis videtur esse utendum. Certe editores in iis adhibendis parum sibi constant. Cui enim, ut pauca commemoremus, V, 67 verba *ἡρώϊον γὰρ ἦν καὶ ἔστι ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορῇ τῶν Σικωνίων Ἀδρήστου τοῦ Ταλιού* uncis non egere

videntur, quid est quod idem VII, 60 post οὐκ ἔχω εἶπαι τὸ ἀτρεκέες verba οὐ γὰρ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν ἀνθρώπων uncis includat? Ceterum hic usus particulae γὰρ tam frequens est apud Herodotum, ut exempla afferre supersedere possimus. Hoc tantum moneatur, inveniri locum, ubi id enuntiationis primariae membrum, quod ante eam positum est, quae pendet ex particula γὰρ, in eum casum transiit, qui accomodatus est enuntiationi secundariae: IV, 149 δὲ δὲ παῖς οὐ γὰρ ἔφη οἱ συμπλώσσεσθαι, τοιγαρῶν ἔφη αὐτὸν καταλείπειν οὖν ἐν λύκοισι. — Porro quod familiaris sermonis proprium est, ut particulae ἀλλὰ γὰρ conjungantur, id quomodo factum sit ex Herodoto facile potest intelligi. Sicut enim VII, 209 ἀκούων δὲ Ξέρξης οὐκ εἶχε συμβαλέσθαι τὸ ἐόν, ὅτι παρασκευάζονται ὡς ἀπολούμενοι τε καὶ ἀπολείοντες κατὰ δύναμιν ἀλλ' αὐτῷ γελοῖα γὰρ ἐφαίνοντο ποιεῖν, μετεπέμψατο Δημάρητον addita est enuntiatio ea, quae pro apodosi est: μετεπέμψατο Δημάρητον; ita ubi ommissa est ex universo orationis contextu subaudienda est, ut in oratione Atheniensium IX, 46: Καὶ αὐτοῖσι ἡμῖν πάλαι ἀπ' ἀρχῆς, ἐπεὶ τε εἶδομεν κατ' ὑμῶν τασσομένους τοὺς Πέρσας, ἐν νόῳ ἐγένετο εἰπεῖν ταῦτα, τὰ περ ὑμεῖς φθάνετε προσφέρετε ἀλλὰ γὰρ ἀρωαδέομεν μὴ ὑμῖν οὐκ ἠδέες γέρονται οἱ λόγοι haec est sententia: jam pridem nobis propositum fuit istud dicere, quod vos dicere occupastis; at — non diximus, quivis subaudit — verebatur enim ne vobis non grata futura esset oratio. — Cf. Herm. ad Vig. p. 811 qui laudat Schäferum melet. cr. p. 75 seqq.

Praeterea commemorandum est non solum particulae γὰρ sed etiam οὖν, ubi cum negatione conjuncta est, singularem inveniri apud Herodotum usum. Quae enim res alterius causa est, nonnunquam illi, quae ex ipsa sequitur, ita adjungitur, ut rationis quae inter eas intercedit nulla fiat significatio, nisi addita particula οὖν ad priorem enuntiationem, quam nos in altera exspectamus. Ita factum est I, 206 οὐκ οὖν ἐθελήσεις ὑποθήκησι τησίδε χρᾶσθαι, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ δι' ἡσυχίης εἶναι, σὺ δὲ εἰ μέγανως προθυμέσαι Μασσαγετέων πειρηθῆναι, φέρε, μόχθον μὲν, τὸν ἔχεις ζευγνὺς τὸν ποταμὸν, ἄπες cet. Ubi si dicendum est, quo modo sententiae inter se pendeant, particula οὖν interpretanda est: quia Cf. I, 59; IV, 118; V, 92 et quae Lhardy ad I, 12 annotavit.

Quum in his enuntiatis certis quibusdam particulis causalibus eorum natura indicetur, etiam alia reperiuntur, in quibus particulae illae desunt. Ita comparatus est locus VIII, 12 ὡς δὲ εὐφροσύνη ἐγεγόνεε, ἣν μὲν τῆς ὥρης μέσον θέρους, ἐγένετο δὲ ὕδωρ τε ἄπλετον διὰ πάσης τῆς νυκτὸς καὶ σκληραὶ βρονταὶ

ἀπὸ τοῦ Πηλίου. Ad narrationem enim nihil attinet nisi ortam esse tempestatem, et quod scriptor addit mediae aetatis tempus fuisse, in eo causa inest, cur ita usu venerit. Sed tamen quasi haec quoque res narrationis sit pars, per particulas *μὲν—δέ* cum posteriore enuntiatione conjungitur, ut eodem loco atque haec haberi videatur. Itaque sententia haudquaquam mutata dici potuit: *ἦν γὰρ τῆς ὥρης μέσον θέρους, ἐγένετο ὕδωρ.* — Simillimus est locus V, 77 (*λέγουσι τοὺς Ἀργείους*) *ἄλλω μὲν δὴ οὐκ ἔχεν ὅτεω ζημιώσῃσι τὰς γυναῖκας, τὴν δὲ ἐσθῆτα μετέβαλον αὐτέων ἐς τὴν Ἰάδα.* Haec enim sententiarum est ratio: quia aliam poenam non habebant, propterea vestem earum mutaverunt; V, 108 *Ἴωνες τε δὴ παρήσαν ἐς τὴν Κύπρον, καὶ οἱ Πέρσαι νησὶ διαβάντες ἐκ τῆς Κιλικίης ἦσαν ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα πεζῆ.* Quia Jones Cyprum advenerant, Persae eo pedestrem exercitum transmiserunt. — Plura afferre longum est. Sed possunt similia etiam apud alios scriptores inveniri. Verum Herodotus qua est simplicitate dicendi ad eam dictionem magis est propensus. —

Quod de causalibus enuntiatis modo diximus, idem in concessivum cadit III, 99 ubi de Indorum more aegrotos mactandi et comedendi sermo est. Verba haec sunt: *ὅς ἂν κάμη τῶν ἀσιῶν, ἦν τε γυνή ἦν τε ἀνὴρ, τὸν μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιστα οἱ δμιλέοντες κτείνουσι, φάμενοι αὐτὸν τηρόμενον τῇ νούσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθεῖρεσθαι, ὃ δὲ ἀπαρνός ἐστι μὴ μὲν νοσέειν, οἱ δὲ οὐ συγγνωσκόμενοι ἀποκτείνοντες κατευωχέονται.* Neque enim ea est sententia, omnes aegrotos aegrotare se negare; sed etiamsi negent, tamen ceteros eos necare.

Sed non modo harum enuntiationum conjunctionem ab Herodoto neglectam esse reperimus, sed etiam consequentiae significationem, sicut III, 12 *αἱ μὲν τῶν Περσέων κεφαλαὶ εἰσι ἀσθενέες οὕτω ὥστε εἰ θέλεις ψήφῳ μούνη βαλέειν, διατετρανέεις, αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δὴ τι ἰσχυραί, μόγις ἂν λίθῳ πάσις διαράξιας.* Ut enim in priore parte *ὥστε* additum est, sic etiam in altera fieri debebat; sed maluit Herodotus novam enuntiationem formare, quae ex antecedente non penderet; interpretandus autem locus sic: Persarum capita adeo sunt infirma, ut si ferias vel calculo, perforare possis, Aegyptiorum vero ita firma, ut ea vix ictu lapidis perfringere possis. III, 108 *ὃ λαγός — οὕτω δὴ ἡ πολύγονόν ἐστι ἐπικνύσκειται μούνον πάντων θηρίων,* lepus ita ferax est, ut sola omnium animalium, quum gravida est, denuo se impleri patiatur. Aliis locis pro particula *ὥστε* tantummodo pronomen relativum positum est, ut

III, 120 οὐ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ, ὅς βασιλεῖ νῆσον Σάμον πρὸς τῷ σὺ νομῷ προσκειμένην οὐ προσεκτήσαο, ὡς δὴ τι ἐοῦσαν εὐπετέα χειρωθήναι, τὴν τῶν τις ἐπιχωρίων πεντεκαίδεκα ὀπλίτησι ἐπαναστὰς ἔσχε καὶ νῦν αὐτῆς τυραννεύει; tunc in numero virorum es, qui insulam Samum tuae provinciae adjacentem regi non acquisiveris, tam facilem captu, ut quidam e popularibus quindecim armatis eam occupaverit et nunc ejus tyrannus sit? VI, 28 δυσχεμέρος δὲ αὕτη ἢ καταλεχθεῖσα πᾶσα χώρα οὕτω δὴ τι ἐστι, ἔνθα τοὺς μὲν ὀκτὼ τῶν μηνῶν ἀφόρητος οἶος γίνεται κρυμός, omnis autem quae dicta est regio adeo infestatur hiberno frigore, ut octo menses intolerabile ibi sit gelu; IV, 52 ἐκδιδοῖ γὰρ ἐς αὐτὸν (τὸν Ὑπανν) κρήνη πικρὴ, οὕτω δὴ τι ἐοῦσα πικρὴ, ἢ μεγάλη εἰ μικρὴ ἐοῦσα κίρνη τὸν Ὑπανν ἐόντα ποταμόν ἐν ὀλίγοισι μέγαν influit enim fons, qui ita est amarus ut quamvis sit exiguus magnitudine inficiat Hypanim fluvium, qui sit magnus in paucis. Non multum abhorret V, 30: οἱ Νάξιοι — ἐδέοντο τοῦ Ἀρισταγόρου, εἰ πως αὐτοῖσι παράσχοι δύναμιν τινα καὶ κατέλθοιεν ἐς τὴν ἑωντιῶν, petere enim id tantum poterant, ut sibi subsidia mitteret; quod addit καὶ κατέλθοιεν ἐς τὴν ἑωντιῶν, id ex illo sequitur: Naxii petiverunt ab Aristagora, ut sibi copias praestaret ad redendum in patriam. — Cf. V, 52 ὁ Ἄλυσ ποταμός, ἐπ' ᾧ πύλαι τε ἐπέασι, τὰς διεξελάσαι πᾶσα ἀνάγκη καὶ οὕτω διεκπερᾶν τὸν ποταμόν Halys fluvius, cui imminent portae, per quas ire opus est, ut fluvium possis transmittere. — Commemoranda etiam videtur locutio, in qua simile quid locum habet I, 123 ἄλλως μὲν οὐδαμῶς εἶχε — ὁ δὲ ἐπιτεχνᾷται τοιόνδε — nullo alio modo rem potuit efficere, quam ita ut tale quid comminisceretur. —

Postremo non desunt exempla, quibus evinci potest, conditionales quoque enuntiationes eadem ratione formatas esse. Nam etsi Lhardy IV, 118 verba: οὐκ ᾧν ποιήσετε ταῦτα, ἡμεῖς μὲν πιεζόμενοι ἢ ἐκλείβομεν τὴν χώραν ἢ μένοντες δμολογίῃ χρησόμεθα, ita accipit, ut post ταῦτα interrogandi signum inserat, tamen et ipse locum interpretatur: ὁμῶν μὴ ποιεόντων ταῦτα, neque quisquam dubitare potest, quin id sibi velint haec verba: nisi haec facitis, nos in extremum discrimen adducti aut regionem deseremus aut manentes foedus inibimus. Et simillima exstat constructio V, 92, 7 extr: οὐκ ᾧν παύσεσθε, ἀλλὰ πειρήσεσθε παρὰ τὸ δίκαιον κατὰγοντες Ἰππῆην, ἴσθε ὑμῖν Κορινθίους γε οὐ συνανεόντας, si non destiteritis (tyrannides in civitatibus constituere) sed conabimini praeter aequum reducere Hippiam, scitote Corinthios vobis non assensuros.

Sed unum est genus loquendi, quod ab hac Herodoti consuetudine, simpliciter copulandi eas enuntiationes, quarum unam ab altera pendere opus esse existimaveris, quodammodo abhorrere videatur. Quando enim complures res identidem factae referuntur, aliquoties una earum ex particulis ὅπως vel ἐπεὶ pendet, quae si prorsus deessent facilior nexus existeret. Ut VIII, 52 οἱ Πέρσαι — τὸν Ἀρήϊον πάγον ἐπολιόρκειον τρόπον τοιόνδε. ὅπως στυπεῖον περὶ τοὺς ὀϊστοὺς περιθέντες ἄψειαν, ἐτόξευον ἐς τὸ φράγμα. Nam simplicius dictum esse videretur περιθέντας ἤπιον καὶ ἐτόξευον sagittas stupa circumdatas incendebant et emittebant in sepem. Cf. I, 196 ὡς ἂν αἱ παρθένοι γυνόιατο γάμων ὄραϊαι, ταύτας ὅπως συναγάγοιεν πάσας, ἐς ἓν χωρίον ἐσάγεσκον ἀλέας cet. ubi virgines nubiles factae erant, eas omnes congregabant atque in unum locum ducebant. II, 70 ἄγραι δὲ σφραων πολλαὶ κατεστίασι καὶ παντοῖαι ἢ δ' ὄν ἐμοιγε δοκέει ἀξιοτάτη ἀπηγήσιος εἶναι, ταύτην γράφω: ἐπεὶ ἂν δὲ δελεάση περὶ ἄγκιστρον, μετῆι ἐς μέσον τὸν ποταμὸν cet. Cf. II, 92; IV, 72; 73; 75.

Atque in eo ipso quod Herodotus in universum non multum curat, quam ratione una enuntiatio ab altera pendeat, principalis causa inesse videtur frequentissimarum apud eum anacoluthiarum. Quo nomine eae enuntiationum formationes appellantur, in quibus non id sequitur, quod instituta orationis constructio poscebat. Major earum pars eadem illa jucunda Herodoti luxuria loquendi efficitur, quae arctissime cohaeret cum grata quadam sermonis negligentia. Ut enim repetitione illa et abundantia vocabulorum, de qua supra diximus, id egit historiae parens, ut quaecunque narraret, omni genere fierent perspicua et luculenta, sic etiam in conformandis periodis nihil antiquius habuit, quam ut omnia et audientibus et legentibus quam facillima essent intellectu. Quod ut consequeretur, non tam periodi omnibus partibus perfectae et absolutae componendae ei videbantur, sed modo perspicuitas sermonis ita augeri videretur, institutam singularum sententiae partium juncturam malebat negligere. Quod igitur Herodoti oratio propensa est ad anacoluthias, cum ingenio ejus omnino consentaneum est. Nam libenter et jucunde narrantis non est, diligentem grammaticae rationem habere; nunquam is institutam orationis formam mutare dubitabit, quum in longiore praesertim enuntiatione facillime accidat, ut ipse quid initio dixerit obliviscatur. Et mihi quidem haec ipsa anacoluthiarum in Herodoto copia argumento est, libros ejus aut, ut praeter ceteros Lucianus auctor est, in Graecorum conventu recitatos esse, aut potuisse certe optime recitari.

Qui enim auribus narrationem percipit, eum confusiones istae constructionum multo facilius fugient minusque offendent, quam eum, qui legens uno quasi obtutu totam sententiam videre omnesque licentias quas admiserit scriptor exquirere potest. Itaque minime assentior Nitzschio, qui (Anmerkungen zur Odyssee I, p. 85) ex ipsa natura orationis Herodoteae efficere conatur, recitationes illas haberi non potuisse. Probari id posset, si singulari quodam artificio illas anacoluthias formatas esse statueremus, ut sermo evaderet impeditus et difficilis intellectu; contra quum oratio ita faciliior et expeditior fieri videatur, nihil est, quod Graecos historiam Herodoti non potuisse intelligere existimemus. —

Ac primum quidem anacoluthiae frequentes inveniuntur, ubi verba alicujus referuntur. Nam haud raro Herodoto accidit, ut ex accusativo cum infinitivo, quem postulabat oratio obliqua, in indicativum orationis directae transeat. Ita V, 45 dicit: (Συβαριται) νηὸν ἔοντα παρὰ τὸν ξηρὸν Κραθίων (μαρτύριον λέγουσι) τὸν ἰδρῦσασθαι συνελόντα τὴν πόλιν Δωριεῖα λέγουσι Ἀθηναίη ἐπωνύμῳ Κραθίῳ, τοῦτο δὲ αὐτοῦ Δωριεὸς τὸν θάνατον μαρτύριον μέγιστον ποιεῖνται. — εἰ γὰρ δὴ μὴ παρέπρηξε μηδὲν, ἐπὶ δὲ ἐστάλη ἐποίησε, εἶλε ἂν τὴν Ἑρκελίην χώραν καὶ ἔλων κατέσχε οὐδ' ἂν αὐτὸς τε καὶ ἡ στρατιὴ διεσθάρη. Nam hic Herodotus non suam ipsius sed Sybaritarum de Doriei morte sententiam exponit atque ut paullo post, ubi de diversa Crotoniatarum opinione agitur, in simillima enuntiationis structura dictum est εἰ συνεπελάβετό γε τοῦ Συβαριτικοῦ πολέμου Δωριεὺς, δοθῆναι ἂν οἱ πολλαπλήσια ἢ Καλλίῃ, sic etiam priore loco severa orationis norma efflagitabat: ελεῖν ἂν καὶ κατασχεῖν. Pariter se res habet IV, 45 οὔτε δρόθην (ἢ Εὐρώπην) τὸ οὐνομα ἔλαβε τοῦτο, οὔτε ὅστις οἱ ἦν ὁ θήμενος φαίνεται, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς Τυρίας φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν τὸ οὐνομα τὴν χώραν πρότερον δὲ ἦν ἄρα ἀνώνυμος, ὡσπερ αἱ ἕτεραι. Nam verba πρότερον δὲ ἦν ἄρα ἀνώνυμος non minus quam quae praecedunt e verbo φήσομεν pendent: nisi a Tyria illa Europa nomen eam traxisse itaque antea sine nomine fuisse dicemus. — Ceterum similia etiam apud alios scriptores non raro leguntur.

Deinde non pauci sunt loci, quibus initio scriptor participio usus postea non servat constructionem, sed in indicativum transit; ut I, 131: Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοιαῖδε χρομένους, ἀγάλματα μὲν *) καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ

*) pro ἐν νόμῳ ποιουμένους Herold legi mavult: νεομαίικας: ποιεῖν.

ἐν νόμῳ ποιευμένους ἰδρύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖσι ποιεῦσι μωρῶν ἐπιφέρουσι,
 nam pro ἐπιφέρουσι exspectamus ἐπιφέροντας; III, 152 οὐδ' ὡς ἐδύνατο εἰλεῖν
 σφαιρας, ἄλλοισι τε σοφισμασι πειρησάμενος καὶ δὴ καὶ τῷ Κύρῳ εἰλέ σφαιρας
 καὶ τούτῳ ἐπειρήθη pro πειρησάμενος, quod quum jam semel dictum esset
 omitti poterat. Simillimus est locus IX, 111 ὦ δεσποτά, τίνα μοι λόγον λέγεις
 ἄχρηστον, κελεύων με γυναῖκα, ἐκ τῆς μοι παῖδες νενηῖαι τέ εἰσι τρεῖς καὶ θυγα-
 τέρες — ταύτην με κελεύεις μετέντα θυγατέρα τὴν σεωντοῦ γῆμαι, servata
 enim constructione si verbum repetendum videbatur dici debebat κελεύων.
 IX, 15 ἐνθαῦτα δὲ τῶν Θηβαίων κατὰ μῆδίζοντων ἔκειρε τοὺς χώρους, οὗτοι
 κατὰ ἔχθος αὐτῶν ἀλλ' ὑπ' ἀναγκῆς μεγάλης ἐχόμενος, βουλόμενος ἐξουσία τε
 τῷ στρατοπέδῳ ποιήσασθαι, καὶ ἦν συμβαλόντι οἱ μὴ ἐκβαλεῖν ὁκοῖόν τι ἐθέλοι,
 κρησφίγετον τούτο ἐποιέετο, ubi pro ἐποιέετο aut ποιεόμενος aut ποιέεσθαι erat
 dicendum. — Ceterum ejusmodi negligentiae exempla etiam apud alios non
 raro inveniuntur. — Quod vero I, 27 νησιώτας δὲ τί δοκέεις εἶχεσθαι ἄλλο ἢ
 ἐπεὶ τε τάχιστα ἐπύθοντό σε μέλλοντα ἐπὶ σφίσι ναυπηγέεσθαι νέας, λαβεῖν
 ἀρώμενοι Λυδοὺς ἐν θαλάσῃ, ἀρώμενοι dictum est pro ἀρωμένους, quod
 structura postulabat, attractione quadam videtur ortum esse, quia praecessit:
 ἐπεὶ τε τάχιστα ἐπύθοντο. Saepissime autem Herodotum negligentia quadam uti
 in enuntiativis relativis quis est qui miretur, quum nemo veterum scriptorum in
 pronomine relativo aliquam licentiam non admisisse videatur. Quare de locis,
 qualis est V, 83: τὴν μεσόγαιαν, τῇ ὄθῃ μὲν ἐστὶ οὖνομα, στάδια δὲ μάλιστα
 κη ἀπὸ τῆς πόλιος ὡς εἴκοσι ἀπέχει, vel VII, 125 τῆσι καμήλοισι, — τὸ μήτε
 πρότερον ὀπώπεσαν θηρίον μητ' ἐπεπειρέατο αὐτοῦ, vel VIII, 62: Σίῳν ἦμαρ
 ἡμετέρη τέ ἐστὶ ἐκ παλαιοῦ ἔτι καὶ τὰ λόγια λέγει ὑπ' ἡμῶν αὐτὴν δεῖν
 πισθῆναι (pro καὶ τὴν τὰ λόγια λέγει cet.) cf. IX, 111; II, 39; 40; V, 52;
 VI, 123; I, 189; III, 31; 34 cet. Illud tantum moneamus, pro relativo, quod
 alio casu poni debebat aut pronomen demonstrativum aut personale aut repetitum
 substantivum esse positum. Diversa constructionis ratio est I, 174. Ibi enim
 non duae sed una exstat enuntiatio, quae pendet e relativo; sed quod scriptori
 permulta alia ante verbum videbantur commemoranda, sententiam e relativo
 pendere plane oblitus postea ipsum substantivum, ex quo illud pendeat, adjicit.
 — Paulo liberior etiam III, 142 est relativi usus: ἰσασίνην δὲ πρὸς τούτοις
 αἰρεῖσθαι αὐτῷ τέ μοι καὶ τοῖσι ἀπ' ἐμεῦ ἀεὶ γνωμένοις τοῦ Διὸς τοῦ Ἐλευθε-
 ρίου, τῷ αὐτὸς τε ἰρὸν ἰδρυσάμεν καὶ τὴν ἔλευθερίην ὑμῶν περιτιθῆμι,

recte enim Stegerus hunc esse nexum dicit duarum enuntiationum: καὶ τὸν (= ὄν) τιμᾶν βουλόμενος τὴν ἐλευθερίαν ὑμῖν περιτίθημι. — Quid quod Herodotus non modo ex constructione relativa in demonstrativam transit, sed etiam appositioni enuntiationem primariam adnectit II, 134: Ῥοδῶπις, γενεὴν μὲν ἀπὸ Θρηάκης, δοίλη δὲ ἦν Ἰάδμονος, σύνδουλος δὲ Δισώπου. Ceterum etiam alias totas enuntiationes cum singulis substantivorum casibus connecti nec rarum neque Herodoti unius proprium esse ex iis intelligi potest, quae Krueger Gr. gr. I, §. 59, 2 docuit.

Sed cum negligentia illa, quam in relativorum usu tam frequentem offendimus, prorsus congruit, quod Herodotus, ubi duas sententias per particulas ἅμα μὲν — ἅμα δὲ inter se copulat, primum participio, tum verbo finito solet uti, cujus loco superior orationis norma alterum participium postulabat. Exemplo sit VI, 13 οἱ Σάμιοι ὧν ὀρέοντες ἅμα μὲν εὐόσαν ἀταξίην πολλήν ἐκ τῶν Ἰωνῶν — ἅμα δὲ καταφάνετό σφι εἶναι ἀδύνατα τὰ βασιλεὺς πρήγματα υπερβαλεῖσθαι, quo quidem loco accedit, quod scriptor participio pergit εὐ τε ἐπιστάμενοι quod ad nominativum οἱ Σάμιοι refertur. Ita VIII, 136 anacoluthia orta est, quum priorem enuntiationem, quae ex particula ὅτι pendet, participium in posteriore subsequatur, quod quum longe absit a subjecto Μαροδόμιος in initio enuntiationis collocato, iteratum subjectum appositum est, ut nominativus quasi quidam absolutus existat. Simillime se habet initium capitis 94 libri VI: ὁ δὲ Πέρσης τὰ ἐαυτοῦ ἐποίησε ὥστε ἀναμνησκοντός τε αἰεὶ τοῦ θεράποντος μεμνήσθαι μιν τῶν Ἀθηναίων — ἅμα δὲ βουλόμενος ὁ Δαρεῖος ταύτης ἐχόμενος τῆς προφάσιος καταστρέφεται τῆς Ἑλλάδος τοὺς μὴ δόντας αὐτῷ γῆν τε καὶ ὕδωρ. — Sed de ejusmodi nominativis infra accuratius erit disputandum. Ad constructionem particularum ἅμα μὲν — ἅμα δὲ illustrandam conferamus IX, 3 ὁ δὲ οὐκ ἐπέιθετο, ἀλλὰ οἱ δεινός τις ἐνέστακτο ἕμερος τὰς Ἀθήνας δεύτερα εἰλεῖν, ἅμα μὲν ὑπ' ἀγνωμοσύνης, ἅμα δὲ πρσοῖσι διὰ νήσων ἐδόξε βασιλεῖ δηλώσειν ἔόντι ἐν Σάρδεσι ὅτι ἔχοι Ἀθήνας. Hic post ἅμα μὲν pro participio positum est ὑπ' ἀγνωμοσύνης, quum sequatur post ἅμα δὲ verbum finitum ἐδόξε. Idem invenitur in particularum εἴτε — εἴτε usu, sicut IX, 5 ὁ μὲν δὴ ταύτην τὴν γνώμην ἀπεφαίνετο, εἴτε δὴ δεδεγμένος χρήματα παρὰ Μαροδονίου, εἴτε καὶ ταῦτά οἱ ἦν δανε. I, 19 (Ἀλυάτης) πέμπει ἐς Δελφούς θεοπρόπους, εἴτε δὴ συμβουλεύσαρτός τευ, εἴτε καὶ αὐτῷ ἔδοξε πέμψαντα τὸν θεὸν ἐπειρεσθαι περὶ τῆς νόσου. Nec desunt tamen exempla quibus his

particulis scriptor ita usus est, ut inchoata structura servetur; ut IX, 6: *ἔπεμψαν ἀγγέλους, ἅμα μὲν μεμψομένους τοῖσι Λακεδαιμονίοισι — ἅμα δὲ ὑπομνήσοντας* cet. —

Sed etiam aliis locis Herodotus verbum finitum cum participio conjungere maluit quam alterum participium ponere. Qua quidem re confirmatur, id quod supra diximus, eum non multum curare ut inchoata structura ad finem perducat. Et quum posterior aetas in oratione obliqua eam legem consuerit sequi, ut quae enuntiationes in directa oratione ex aliis pependerant, eae aut in eodem quo in illa modo aut in optativo ponerentur, praeterquam quod enuntiationes relativae, nonnunquam etiam causales, saepissime in accusativum cum infinitivo transeunt, apud Herodotum hujus constructionis usus etiam latius patet. Apud hunc enim non solum, ut apud illos, enuntiata relativa accusativum cum infinitivo admittunt, sed idem post *ὡς* ut I, 24; 94; II, 140; 162; *ἐπεὶ* II, 32; *ἐπειδὴ* III, 26; *ἐπεὶτε* I, 94; II, 42; *εἰς ὃ κεν* V, 85; 86; etiam post *εἰ* I, 129; II, 64; 172; III, 105; locum habet. Quid quod III, 108 quum in ea enuntiatione ex qua altera pendet, indicativus positus sit, tamen *εἰ* accusativum cum infinitivo regit: *λέγουσι δὲ καὶ τόδε Ἀράβιοι, ὡς πᾶσα ἂν γῆ ἐπίμπλατο τῶν ὀφίων τούτων, εἰ μὴ γίνεσθαι κατ' αὐτοὺς οἶόν τι κατὰ τὰς ἐχίδνας ἠπιστάμην γίνεσθαι.* —

Quum ita terminos, quibus oratio directa ab indirecta dirimatur, apud Herodotum minus certos atque stabiles esse appareat, quam apud ceteros scriptores, facile poterat huic accidere, ut subitus nonnunquam ex una in alteram fieret transitus, quem quum ipse scriptor ne verbo quidem significaverit verbum *λέγουσι* opus est supplere. Exemplum invenitur I, 86, ubi postquam modo narravit: *ὁ δὲ (Κῦρος) — ἀνεβίβασε ἐπ' αὐτὴν (τὴν πυρὴν) τὸν Κροῖσον,* in insequente enuntiatione pergit: *τὸν μὲν δὴ ποιεῖν ταῦτα* cet. — Contrario modo V, 31 quae Aristagoras Artapherni dixerit primum oratione obliqua exponitur; tum pergit scriptor nullo dicendi verbo apposito: *σὺ ἂν ἐπὶ ταύτην τὴν χώρην στρατηλάτεις.* — Sed etiam ubi non deest ejusmodi verbum, eam licentiam Herodotus admisit, ut quum illud a particula *ὡς* pendeat, tamen accusativus cum infinitivo sequatur. Talem locum reperimus I, 65: *ὡς δ' αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι λέγουσι, Λυκούργον — ἐκ Κρήτης ἀγαγέσθαι ταῦτα,* cf. I, 191 *ὑπὸ δὲ μεγάρθους τῆς πόλιος, ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτη οἰκημένων, τῶν περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλιος ἐαλωκότων τοὺς τὸ μέσον οἰκέοντας τῶν Βαβυλωνίων οὐ μανθάνειν ἐαλωκότας,*

ἀλλὰ — χορεύειν τε τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἐν εὐπαθείῃσι εἶναι. Cf. II, 8; 107; III, 14; IV, 5; 76; 95; VI, 137. Ceterum ne id quidem apud unum Herodotum offendimus; reperitur enim etiam apud eum scriptorem, qui ea in re haud immerito cum nostro videtur comparari posse, quod non minus libere quotidiani sermonis licentiam in conformandis periodis imitatus est, apud Platonem.

Praeterea etiam alia licentia illustranda videtur, quam Herodotus in oratione obliqua saepius admisit. Nam — ut exemplo rem demonstrare conemur — narratis II, 118 variis de rapta Helena fabulis exponit, quaminam ea de re Aegyptiorum sacerdotes habuerint sententiam et ita exponit, ut oratione obliqua utatur: ἔφασαν (sc. οἱ ἱερεῖς) — τοὺς Τευκροὺς τὸν αὐτὸν λόγον λέγειν τότε καὶ μετέπειτα — μὴ μὲν ἔχειν Ἑλένην — ἀλλ' εἶναι αὐτὰ πάντα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ οὐκ ἂν δικαίως αὐτοῖ δίκας ὑπέχειν. Erat igitur immemor scriptor se supra scripsisse Τευκροὺς λέγειν. Eodem modo II, 141 dictum est: αὐτὸς γὰρ οἱ πέμπειν τιμωροὺς pro αὐτόν, quum referendum sit ad τὸν Θεόν, et II, 162 παρῆσθαι γὰρ καὶ αὐτὸς pro αὐτόν, quum praecesserit τὸν δὲ αὐτῷ ὑποκρίνασθαι. Habet autem hic nominativus inde originem, quod αὐτὸς in oratione obliqua plerumque ad subjectum enuntiationis primariae refertur atque ita scriptor consuerit hujus pronominis nominativum etiam ibi ponere, ubi accusativo opus erat. Ceterum disputavit ea de re Struve opusc. II, p. 121. — Potest etiam illud hoc loco annotari, liberius Herodotum tali nominativo usum esse I, 56 τούτοισι ἐλθοῦσι τοῖσι ἔπεισι ὁ Κροῖσος πολλὸν τι μάλιστα πάντων ἦσθη, ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμᾶ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων, οὐδ' ὦν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαι κοτε τῆς ἀρχῆς. — Prior enim nominativus legi grammaticae optime respondet; alterum quem addit οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ ille videtur attraxisse.

Omnia quae modo attulimus satis probare videntur, id quod supra jam diximus, haudquaquam certum et exactum discrimen apud Herodotum intercedere inter orationem directam et obliquam. Atque hoc quoque argumento est, non raro accidisse scriptori, ut nulla inchoatae juncturae et structurae ratione habita ad diversum genus dicendi transiret. Et id ipsum ex propria Herodoti natura et indole sequi quis est quin perspiciat? Nam copia rerum narrandarum tanta ei videbatur, ut certis structurae legibus eam nondum astringere posset. Quare si quid narranti in mentem veniret, quod mentione esse dignum judicaret, omnem sententiae tenorem interrumpere novamque dictionis formam instituire

nunquam dubitavit. Hoc absoluto, ad illud unde degressus erat redire plerumque aut supersedebat aut ita revertebatur, ut ea, quae supra dixerat, repeteret. Ita factum est, ut apud Herodotum saepius quam apud ceteros scriptores enuntiata legantur quae si contextum orationis spectemus, quasi in parenthesi videntur posita. Exemplorum quorum ingens est numerus, unum afferamus, quo quid sentiamus illustretur. VIII, 100 Herodotus in animo habuit narrare Mardonium Xerxem esse allocutum. Primo itaque loco posuit subjectum: *Μαρδόνιος*; sed antequam verbum sequeretur opus esse videbatur, interjectis participiis *δρόων μὲν — ὑποπτεύων δέ — φροντίσας* exponere, quidnam illum ad habendam orationem impulisset; quorum participiorum tertium ut accuratius definiretur adjecit *πλέον μέντοι ἔφερέ οἱ ἡ γνώμη κατεργάσασθαι τὴν Ἑλλάδα*. Haec autem enuntiatio nullo modo ex iis pendet, quae antecesserunt. Quare antequam verbum primariae enuntiationis poneretur, illa breviter erat complectenda; itaque pergit: *λογισάμενος ὧν ταῦτα*.

Sed accidit etiam scriptori, quum longiorem sententiam orationi intexit, ut eam enuntiationem, quae directa est, imperfectam relinquat. Ita II, 180 sententia orditur a participiis *Ἀμφικτυόνων — μισθωσάντων τὸν ἐν Δελφοῖσι νῦν ἐόντα νηὸν τριηκοσίων ταλάντων ἐξεργάσασθαι*. Hic scriptori ut quae narraturus est plane perspicua fiant, annotandum esse videtur, et quid de priore templo sit factum et quanta ejus pecuniae pars Delphis sit imperata et quonam modo eam sibi paraverint; interrupta igitur enuntiationis serie pergit: *ὁ γὰρ πρότερον ἐὼν αὐτόθι αὐτόματος κατεκίη, τοὺς Δελφοὺς δὲ ἐπέβαλλε τεταρτημόριον τοῦ μισθώματος παρασχεῖν*. Jam prorsus oblitus genitivi illius absoluti apodosin adjungere omisit. Quae qualis futura fuerit si quaeritur, equidem pro universo narrationis contextu haud concesserim, Herodotum in animo habuisse dicere in apodosi: *ἦν ἐπιβεβλημένον τοῖς Δελφοῖς τεταρτημόριον*. Immo quum illo loco Amasidis erga Graecos beneficia Herodotus exponat Amphictyonumque et templi Delphici mentionem nulla alia de causa inserat, nisi ut Amasidem ad eam rem mille talenta aluminis dono dedisse commemoret, sententia quae inest in verbis *οὐκ ἐλάχιστον ἐξ Αἰγύπτου ἤνεικαντο* scriptoris menti videtur obversata esse quae apodosin efficeret. — Simillima anacoluthia legitur IX, 84, ubi orditur periodus: *ἐπεὶ τε δὲ Μαρδονίου, δευτέρῃ ἡμέρῃ ὁ νεκρὸς ἠφάνιστο*, jam sequitur quaestio, quis fuerit ille, qui Mardonii corpus sepeliverit, quae postremo ita clauditur: *ὅστις μὲν τοι ἦν — ὁ ὑπελόμενός τε*

καὶ θάψας τὸν νεκρὸν τοῦ Μαρδοκίου, οὐ δύναμαι ἀτρεκέως πυθέσθαι, apodosis autem deest. Et VI, 137 protasin Πελασγοὶ ἐπεὶ τε ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Ἀθηναίων ἐξεβλήθησαν tam copiosa ea de re quaestio sequitur, rectene an injuria Pelasgi ex Attica sint expulsi, ut Herodotus postea apodosin sibi esse addendam oblitus sit. Eadem est ratio anacoluthiae ejus, quam offendimus III, 121: καὶ πως εἶτ' ἐκ προνοίας αὐτὸν (τὸν Πολυκράτεια) κατηλογέοντα τὰ Ὀροῖτεω πρήγματα, εἶτε καὶ συντυχίη τις τοιαύτη ἐπεγένετο τὸν τε γὰρ κήρυκα τὸν Ὀροῖτεω παρελθόντα διαλέγεσθαι, τὸν Πολυκράτεια — οὔτε τι μεταστραφῆναι οὔτε ὑποκρίνασθαι. Quae enim verba postremo loco posita sunt: τὸν Πολυκράτεια οὔτε μεταστραφῆναι οὔτε ὑποκρίνασθαι, ea scriptor cum εἶτ' ἐκ προνοίας αὐτὸν — ἐπεγένετο debebat conjungere; originem anacoluthia inde videtur traxisse, quod oratio jam particulis εἶτε — εἶτε ut solet in indicativum transiit.

Alia in enuntiatione conditionali legitur anacoluthia V, 109, ubi apodosis non deest quidem sed sententia ejus protasi parum videtur accommodata esse. Verba haec sunt: εἰ μὲν γὰρ πεζῇ βούλεσθε ταχθέντες Περσέων διαπειρᾶσθαι, ὥρη ἂν εἴη ὑμῖν ἐκβάντας ἐκ τῶν νεῶν τάσσεσθαι πεζῇ, ἡμέας δὲ ἐς τὰς νέας ἐμβαίνειν τὰς ὑμετέρας Φοινίξι ἀνταγωνιευμένους· εἰ δὲ Φοινίκων μᾶλλον βούλεσθε διαπειρᾶσθαι, ποιέειν χρέων ἐστι ὑμέας, ὁκότερα ἂν δὴ τούτων ἔλησθε, ὅπως τὸ κατ' ὑμέας ἐστί ἢ τε Ἰωνίη καὶ ἢ Κύπρος ἐλευθέρη. Ut enim eo loco omnia in libris recte se habeant, post verba εἰ δὲ Φοινίκων μᾶλλον βούλεσθε διαπειρᾶσθαι expectamus, ut sequatur apodosis hac fere sententia: tum vos naves oportet conscendere. Deinde scriptor pergere poterat: utrumcunque vero deligitis, id vobis agendum est, ut Jonia libera fiat. Illa vero apodosis deest; itaque etiam hic id dicere Herodotus neglexit, quod diciturus esse videbatur.

Reliquarum quae apud Herodotum inveniuntur anacoluthiarum eadem est causa, qua eas de quibus modo diximus effectas esse apparet. Ubi enim longior evasit periodus, haud raro scriptori usu venit, ut quum initium memoria ejus elapsum esset, posterior pars priori parum conveniret. Ita nonnunquam subjectum invenimus, quod aliud praedicatum postularet, atque apud Herodotum legimus, ut illud nominativi cujusdam absoluti speciem praebeat. Exemplo sit I, 114, ubi de puerilibus Cyri ludis sermo est. Postquam retulit Herodotus, quanam ille singulis suis commilitonibus munera per ludum detulisset, sic pergit: εἰς δὴ τούτων τῶν παίδων συμπαίζων, ἐὼν Ἀρτεμβάρεω παῖς ἀνδρὸς

δοκίμον ἐν Μήδοισι, οὐ γὰρ δὴ ἐποίησε τὸ προσταχθὲν, ἐκέλευε αὐτὸν τοὺς ἄλλους παῖδας διαλαβείν. Non manet igitur idem subjectum, primo enim erat unus ille puerorum, postremo Cyrus est subjectum. Cf. VIII, 87 καὶ ἡ (ἡ Ἀρτεμισίη) οὐκ ἔχουσα διαφυγεῖν, ἔμπροσθε γὰρ αὐτῆς ἦσαν ἄλλαι νῆες φίλαι, ἡ δὲ αὐτῆς πρὸς τῶν πολεμίων μάλιστα ἐτύγχανε εὐῦσα, ἔδοξε οἱ τότε ποιῆσαι cet. — habuerat scilicet Herodotus in animo dicere τότε ἐποίησε vel simile quid. — Cujus quidem generis loquendi etiam apud alios scriptores (Thucydidem, Platonem) exempla legi docuit Krueger Gr. gr. I, p. 45, 2, 2. — Atque in universum ita de Herodoto videtur judicandum esse, anacoluthias quae apud eum reperiantur non esse eas, quae a ceterorum Graecorum sermone abhorreant, sed proprium hujus dicendi genus in eo esse positum, ut in ejusmodi licentia multo plus, quam ceteri fecerunt, sibi indulserit. — Sed ut ad nominativos illos absolutos redeamus, jam locos aliquot afferamus, quibus nominativus ei verbo, quod alium casum postulabat, postpositus est. Ita VIII, 74 post πολλὰ ἐλέγετο περὶ αὐτῶν pergīt: οἱ μὲν, ὡς — quasi dixerit πολλὰ ἔλεγον. Praeterea tres sunt loci, quibus participii nominativus positus est, quamquam ad alium casum refertur. Unus est I, 27 νησιώτας ἢ δοκεῖς εὐχεσθαι ἄλλο ἢ ἐπεὶτε τάχιστα ἐπύθοντό σε μέλλοντα ἐπὶ σφίσι ναυπηγεσθαι νέας, λαβεῖν ἀρώμενοι Λυδοὺς ἐν θαλάσῃ. Pro ἀρώμενοι rectum erat ἀρωμένους. Cujus quidem anacoluthiae causa inde videtur esse repetenda, quod in interjecta enuntiatione ἐπεὶτε τάχιστα ἐπύθοντο iidem insulani, ad quos refertur participium, in nominativo subjecti positi sunt. Alterum sese praebet exemplum I, 33 (ὁ Κροῖσος) ἀποπέμπεται τὸν Σόλωνα) κάρτα δόξας ἀμαθῆς εἶναι pro δόξας ἀμαθῆς εἶναι; tertium I, 51 περιορανήρια δύο ἀνέθηκε, χρύσεόν τε καὶ ἀργύρεον, τῶν τῷ χρυσέῳ ἐπιγέγραπται Λακεδαιμονίων εἶναι ἀνάθημα, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες. Et hic quidem nominativus eo magis est notabilis, quod alterius participii genitivum subsequitur. Causa autem anacoluthiae ea esse videtur, quod Herodoto, quando suum de opinione aliqua iudicium adiacere vult, nominativus participii ita familiaris est, ut etiam ubi alius casus opus erat, illo utatur. Cf. V, 40 ὁ Ἀναξανδρίδης — γυναῖκας ἔχων δύο διξᾶς ἰστίας οἶκε, ποιέων οὐδαμῶς Σπαρτιητικά. V, 86 (Ἀλγινῆται λέγουσι) Ἀθηναίους — ἀποβάντας ἀπὸ τῶν νεῶν τραπέσθαι πρὸς τὰ ἐγάλματα, οὐ δυναμένους δὲ ἀνασπάσαι ἐκ τῶν βάρων αὐτὰ οὕτω δὴ περιβαλομένους σχοινία ἔλκειν, ἐς δ' ἐλκόμενα τὰ ἐγάλματα ἀμφοτέρω τῶν τὸ ποιῆσαι, ἐμοὶ μὲν οὐ

πιστά λέγοντες, ἄλλω δέ τ' ἔω' ἐς γούνατα γάρ σφι αὐτὰ πεσεῖν. VII, 129 οἰκότα λέγοντες; VIII, 3 ὄρθα νοεῦντες. VIII, 120 λέγοντες ἔμοιγε οὐδαμῶς πιστά cet. — Diversus est nominativus participii IV, 44 οὕτω καὶ τῆς Ἀσίης πλὴν τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοῖα παρεχομένη τῇ Λιβύῃ, ibi enim Herodotus sententiam claudit ac si praecesserit ἡ Ἀσίη. — Similium anacoluthiarum apud alios scriptores exempla contulerunt Krueger hist. phil. Studien II, p. 103; Heindorf ad Plat. Phaedr. p. 241 d. — Postremo commemorandum est, aliud esse apud Herodotum genus nominativorum absolutorum, quod multo facilius sit ad intelligendum. Saepissime enim substantivo ipsius partes appositionis loco adduntur; ut VIII, 86 οἱ Ἕλληνες — ἐγένοντο — μακροῦ ἀμείνονες αὐτοὶ ἐωυτῶν ἢ πρὸς Εὐβοίῃ, πᾶς τις προθυμώμενος καὶ δειμαίνων Ξέρξεα cet. — I, 7 οἱ Ἡρακλεῖδαι ἔσχον τὴν ἀρχὴν — παῖς παρὰ πατρὸς ἐνδεκόμενος τὴν ἀρχήν. Cf. VI, 111.

Eodem modo quo multis locis nominativi participiorum contra structurae leges reperiabantur, leguntur etiam accusativi. Quorum unus propius accedit ad communem grammaticae legem, qua accusativus absolutus in neutris participiorum quorundam, ut δέον, ἔξόν cet. admittitur. Scripsit enim Herodotus II, 66 ταῦτα δὲ γινόμενα absolute pro τούτων γινόμενων. Alius locus II, 152 anacoluthiam ex attractione quasi quadam videtur admisse, quum in verbis ἐκβάοντας δὲ ἐς γῆν καὶ ὀπλισθέντας χαλκῷ ἀγγέλλει τῶν τις Αἰγυπτίων, ὡς — accusativi ἐκβάοντας καὶ ὀπλισθέντας pro ἐκβάωντων καὶ ὀπλισθέντων respondeant participio ἐκπλώσαντας praecedentis enuntiationis, quod ad idem substantivum refertur. Aliter se res habet IX, 2 κατὰ μὲν γὰρ τὸ ἰσχυρὸν Ἕλληνας ὁμοφρονέοντας, οἵπερ καὶ πάρος ταῦτα ἐγίνωσκον, χαλεπὸν εἶναι περιγίνεσθαι καὶ ἅπασιν ἀνθρώποισι: Ibi enim accusativus Ἕλληνας ὁμοφρονέοντας inde videtur ortus esse, quod Herodoto initio propositum fuerat aut passivam constructionem aut aliud verbum, ut νικᾶν, ponere. Simillime III, 147 Ὀτιάνης δὲ ὁ στρατηγὸς ἰδὼν πάθος μέγα Πέρσας πεπονθότας ἐντολὰς τε, τὰς Δαρεῖος ἀποστέλλων ἐνετέλλετο, μὴ τε κτείνειν μηδένα Σαμίων μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, ἀπαθέα τε κακῶν ἀποδοῦναι τὴν νῆσον Συλοσῶντι, τούτων μὲν τῶν ἐντολέων μεμνημένος ἐπελανθάνετο cet. primum accusativus ἐντολὰς positus est, quamquam sequitur verbum, quod genitivum postulat; habuerat enim Herodotus in animo verbum ponere, ex quo ille accusativus pendere posset; illius vero oblitus genitivum ἐντολέων

addidit. Cf. I, 214 *καὶ γὰρ τὴν Καῦνον — τότε σφι καὶ αὕτη προσεγένετο.* — Paulo difficilior ad explicandum accusativus est III, 99 (*οἱ Παδαῖοι τὸν κάμνοντα*) *κτείνουσι φάμενοι αὐτὸν τηρόμενον τῇ νόσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθεῖσθαι.* Equidem appositionem quandam *τὰ κρέα* ad *αὐτόν* esse putaverim: ipsum, scilicet carnem ejus, morbo tabescentem corrumpi.

Ab accusativis ad dativos transeamus. Inveniuntur enim etiam dativi participiorum, quorum loco vulgaris enuntiationum formatio alios casus postulabat. Quorum unus (IV, 147) attractione videtur ortus esse, quam ibi locum habere res ipsa docet: *προσσχόντι δὲ εἴτε δὴ οἱ ἢ χώρη ἦρεσε, εἴτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, καταλείπει γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἄλλους τε τῶν Φοινίκων καὶ δὴ καὶ τῶν Ἴωντοῦ συγγενέων Μεμβλίαρον.* Propositum erat Herodoto dicere: *προσσχὼν δὲ καταλείπει*, pro nominativo *προσσχών* dativum posuit, propterea quod sequebatur: *εἴτε δὴ οἱ ἢ χώρη ἦρεσε*, tum — id quod saepe ei in particulae *εἴτε* usu accidisse supra commemoravimus — oblitus alteram harum enuntiationum pendere e verbo finito, quod in exitu periodi positurus fuerat, id ipsum adjicere omisit, itaque particulam *γὰρ* inseruit.

Restant eae anacoluthiae, quae ad verba pertinent. Hic praefandum videtur omnia me praeteriturum, quae quum de copia et luxuria orationis disputarem allata sunt. Illo autem numero omnes loci habendi sunt, quibus perspicuitatis causa aut idem verbum bis positum aut ad verbum finitum ejusdem verbi participium additum est, aut interrupta interjectis vocabulis enuntiatione *ἐπανάληψις* locum habuit. Neque de locis qualis est VI, 132 (*Μιλτιάδης*) *αἰτήσας νέας ἑβδομήκοντα καὶ στρατιήν τε καὶ χρήματα Ἀθηναίους, οὐ φράσας σφι, ἐπὶ ἦν ἐπιστρατεύσεται χώρην, ἀλλὰ φὰς αὐτοὺς καταπλουτιεῖν ἦν οἱ ἐπιωνται, ἐπὶ γὰρ χώρην τοιαύτην δὴ τινα ἄξιον, ὅθεν χροσὸν εὐπειτέως ἄφθονον οἴσονται, λέγων τοιαῦτα αἴτεε τὰς νέας* plura disserere opus est; anacoluthia enim quae in verbis inest, inde est orta quod Herodotus quum diceret *αἴτεε τὰς νέας* se idem jam initio dixisse prorsus oblitus est. — Non multum distat anacoluthia, quam legimus I, 197 *προσιόντες ὦν πρὸς τὸν κάμνοντα συμβουλεύουσι περὶ τῆς νόσου, εἴ τις καὶ αὐτὸς τοιοῦτο ἐπαθε δοκοῖον ἔχει ὁ κάμων ἢ ἄλλον εἶδε παθόντα, ταῦτα προσιόντες συμβουλεύουσι καὶ παραινεοῦσι ἕσσα αὐτὸς ποιήσας ἐξέφυγε δμοίην νόσον.* Non unam sed duas hic habemus *ἀποδόσεις*. Nam videtur ita Kruegero auctore locus accipiendus; neque cum ceteris post *παθόντα*

sententia claudenda. Contra idem statuere I, 184 (ubi Kruegerus pro *γυναῖκες* ἢ μὲν scribi vult *γυναῖκες*, ἢ μὲν) non opus est. Sed I, 77 anacoluthiam esse manifestum est: *Κροῖσος δὲ μεμφθεὶς κατὰ τὸ πλῆθος τὸ ἑωντοῦ στρατεύμα — ταῦτα μεμφθεὶς, ὡς τῇ ὕστεραίῃ οὐκ ἐπειράτο ἐπιῶν ὁ Κύρος, ἀπήλανε ἐς τὰς Σάρδις, ἐν νόῳ ἔχων παρακαλέσας μὲν Αἰγυπτίους κατὰ τὸ ὄριον, — μεταπεμψάμενος δὲ καὶ Βαβυλωνίους, — ἐπαγγείλας δὲ καὶ Λακεδαιμονίους παρεῖναι ἐς χρόνον ῥητὸν, ἄλισας τε δὴ τούτους καὶ τὴν ἑωντοῦ συλλέξας στρατιὴν ἐνένωτο τὸν χειμῶνα παρὲς ἅμα τῷ ἔαρι στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Πέρσας.* Postquam enim Herodotus verbum finitum posuit *ἀπήλανε ἐς τὰς Σάρδις*, participium *ἐν νόῳ ἔχων* adjicit, ex quo debebat infinitivus pendere, cui annecti poterat longa ista participiorum series (*παρακαλέσας — μεταπεμψάμενος — ἐπαγγείλας — ἄλισας — συλλέξας*). — Sed propter tantam participiorum multitudinem scriptori verbum finitum, quod supra posuerat, memoria excidit; itaque claudit sententiam, alterum verbum finitum adjiciens *ἐνένωτο — στρατεύειν*.

Sed ut commentatiunculæ tandem finis imponatur, reliquum est, ut de locutionibus illis pauca dicamus, quæ quum sententiam potius quam serveram constructionem sequantur a vulgari usu nonnihil recedunt. Quæ comparent sane apud omnes scriptores; sed Herodoto qua est libertate in conformandis enuntiatis magis familiares sunt, quam ceteris. Ac primum quidem in eum numerum illæ enuntiationes sunt referendæ, quæ subjecto carent, quod facile potest suppleri. Ita II, 47 ad *ἐπεὶ ἦν θύση* subintelligendus est *ὁ θύων*, II, 38 ad *ἴδεται ὁ δοκιμάζων*, II, 70 ad *ἐπεὶ δὲ δειλάση ὁ δειλάζων*, VI, 19 ad *ἐχρησε ὁ θεός*. — Similia leguntur IV, 22; IV, 172; II, 86 cet. Cf. quæ Lhardy contulit ad II, 38. Deinde pluribus locis subjectum mutatur nulla ejus rei facta significatione. Ita III, 115 extr. *αὐτὸν δὲ σὲ καὶ τοὺς σοὺς συμπλόους τριῶν ἡμερῶν προαγορεύω ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς ἐς ἄλλην τινὰ μετορμίζεσθαι, εἰ δὲ μὴ, ἄτε πολεμίους περιέψεσθαι.* Nam prioris infinitivi *μετορμίζεσθαι* subjectum est *σὲ καὶ τοὺς σοὺς συμπλόους*, ad posteriorem *περιέψεσθαι* *ἐγὼ* subintelligendum. Similiter III, 65 in verbis *ἀλλ' εἴτε δόλω ἔχουσι αὐτὴν κησάμενοι, δόλω ἀπαιρεθῆναι ὑπὸ ὑμέων* subjectum est *τοὺς Μήδους*, contra in iis quæ sequuntur: *εἴτε καὶ σθένει τρω κατεργασάμενοι, σθένει κατὰ τὸ καρτερόν ἀνασώσασθαι ὑμεῖς — τοὺς Πέρσας* est subaudiendum. Et quum Darius sic scribit ad Histiaëum: *οὐδὲν κω ἄλλο χρῆμα οὕτω ἐν βραχεῖ ἐπεζήτησα ὡς σὲ ἰδεῖν τε καὶ ἐς λόγους μοι ἀπικέσθαι,*

infinitivi *ιδεῖν* et *ἀπικέσθαι* diversa habent subjecta, Darium et Histiaeum. Eodem spectat, quod non raro pronomina ad substantivum sunt referenda, quod in verbis scriptoris non legitur; ut I, 145 *Αἰγὰι ἐν τῇ* pro *ἐν ταῖσι* propterea dictum esse manifestum est, quod Herodoti menti obversabatur substantivum *πόλις*; II, 5 *τῆς πέρι* dictum est, quod in *τὰ κατύπερθε* latet *ἡ χώρα*; II, 65 *τὰ δέ* refertur ad *θηρία* quae ex adjectivo *θηριώδης* subaudienda sunt; III, 61 *προεφέροντα* numero singulari dictum est, quamquam paullo ante pluralis substantivi *κῆρυκας* positus erat; IV, 3 reperitur *νεότης, οἷ* pro *οἱ νεοί, οἱ* cet.

Schulnachrichten.

A. Verordnungen des Königl. Hochlöblichen Provinzial-Schulcollegiums von Pommern.

1855. 29. Mai. Schüler, welche sich bei der Anfertigung der Abiturienten-Arbeiten oder beim mündlichen Examen des Betrugs schuldig machen oder Andern dazu behülfflich sind, sind sofort von der Prüfung auszuschliessen. Bei Wiederholung dieses Vergehens sollen dieselben nirgends wieder zu einer Abiturienten-Prüfung zugelassen werden.
1855. 6. Juni. Mittheilung einer Verfügung des Evangelischen Ober-Kirchenrathes, betreffend die Einwirkung der General-Superintendenten auf den Religions-Unterricht und das religiöse Leben auf den Gymnasien.
1855. 25. Juni. An die Geheime Registratur des Königl. Unterrichts-Ministeriums sind 166 Exemplare des Programms einzusenden.
1855. 11. September. Mittheilung der Verfügung Sr. Excellenz des Herrn Ministers von Raumer wegen Feier des Augsburger Religionsfriedens.
1855. 27. October, 4. December, 25. Januar. Verfügungen in Betreff der Prüfung der Abiturienten.
1855. 27. November. Verfügung die Theilnahme der Schüler an einem Tanzunterricht betreffend.
1856. 25. Januar. Mittheilung zweier Verfügungen Sr. Excellenz des Herrn Ministers von Raumer den Lehrplan der Gymnasien und die Abiturienten-Prüfung betreffend.

B. Chronik des Gymnasiums.

Wie bereits im letzten Programme erwähnt ist, ist Ostern 1855 die Prima des Gymnasiums eröffnet worden. Ueberdiess forderte die grosse Frequenz der mittleren Klassen eine Theilung der Tertia in zwei Ahtheilungen, so dass also im verflossenen Schuljahre der Unterricht in 7 Klassen ertheilt ist. Um die hierzu erforderliche Lehrkraft zu erhalten, wurde die Anstellung eines neuen Lehrers nöthig. Es gelang dem Curatorium zu unserer Unterstützung den Candidaten des gelehrten Schulamts Herrn Peters aus Halberstadt zu gewinnen.

Im Laufe des Sommers wurde dann Herr Dr. Grautoff aus Lübeck zum ersten Collaborator gewählt, es trat derselbe zu Michaelis 1855 sein Amt an.

Im Laufe des Sommers schied aus dem Lehrer-Collegium der Predigt- und Schulamts-Candidat Herr Meumann, um das Rectorat an der Stadtschule zu Regenwalde zu übernehmen. Da es nicht möglich war, die Stelle desselben sofort zu besetzen, so vereinigten sich mehrere Lehrer der Anstalt mit dem Herrn Superintendenten Henckel, die Lehrstunden des Herrn Meumann bis zum Schluss des Sommersemesters zu besorgen. Für den Winter wurde der Schulamts-Candidat Herr Tell auf Befehl des Königl. Hochlöblichen Provinzial-Schulcollegiums dem Gymnasium zur weiteren Vertretung der Functionen des Herrn Meumann überwiesen. Herr Superintendent Henckel übernahm während des Winters fernere vier Religionsstunden. Für diese seine theilnehmende Mitwirkung, welche derselbe auch noch im Laufe des Sommers fortzuführen sich bereit erklärt hat, spreche ich demselben im Namen der Anstalt den ehrerbietigsten Dank aus.

Mit dem Beginn des neuen Schuljahres werden Herr Hilliger, gegenwärtig Lehrer an der lateinischen Schule zu Halle, und Herr Dr. Zerlang aus Greifswald, der erstere in die vierte Lehrstelle, der zweite in die zweite Collaboratur, eintreten. An Herr Dr. Zerlang hat die Anstalt eine zweite Lehrkraft für die Mathematik und für die Naturwissenschaft gewonnen. Herr Hilliger wird den grösseren Theil des Religionsunterrichtes übernehmen.

Am 25. September beging das Gymnasium die Jubelfeier des Augsburger Religionsfriedens, bei welcher Herr Subrector Riemann die Festrede hielt.

Am 15. October feierte das Gymnasium den Geburtstag Sr. Majestät des Königs. Herr Prorector Dr. Wendt hielt dabei die Festrede.

Am 8. März trug der Chor des Gymnasiums vor einer zahlreichen Versammlung unter Leitung des Herrn Prorector Dr. Wendt den Judas Maccabaeus von Händel vor.

C. Lehrverfassung.

Die Lehrverfassung hat im Wesentlichen keine Veränderungen erfahren.

Was die absolvirten Pensa betrifft, so sind in der Religion in der combinirten Prima und Secunda im Sommer die paulinischen Briefe gelesen, im Winter ein Theil des Johannes und die Augsburgerische Confession, in Tertia die synoptischen Evangelien, woran sich die Reformationgeschichte angeschlossen hat, in der Quarta ist das dritte Hauptstück erklärt worden, hierauf eine übersichtliche Einleitung in die Heilige Schrift gegeben und endlich das Evangelium des Matthäus gelesen. Das Pensum der Quinta und Sexta waren die biblischen Geschichten nach O. Schulz.

Im Lateinischen ist der grammatische und stilistische Theil des Unterrichts nach denselben Lehrbüchern fortgeführt. Gelesen sind in Prima von Cicero die Rede

pro Milone und die beiden ersten Philippicae, privatim Cato major; von Tacitus die beiden ersten Bücher der Annalen und die Germania, von Horaz die drei ersten Bücher der Oden; in Secunda von Cicero die Reden pro Ligario, pro Deiotaro und de imperio Cn. Pompei, von Livius Buch 21 und 22, von Sallust der Jugurtha, ein Theil der Seyffert'schen Lesestücke und das 1. und 2. Buch der Aeneide; in Tertia superior Caesar de Bello Gallico Buch 1 — 5, Ovid's Metamorphosen, in Tertia inferior Caesar de Bello Gallico Buch 1 — 4 und Ovid's Metamorphosen, an welche sich metrische Übungen anschlossen; in Quarta die ersten neun Biographien des Nepos und ausgewählte Fabeln des Phaedrus; in Quinta und Sexta sind die Schönborn'schen Lehr- und Lesebücher benutzt worden.

Im Griechischen ist hinsichts des grammatischen Unterrichts und der stilistischen Übungen keine Veränderung eingetreten. Gelesen sind in Prima Homers Ilias Buch 1 — 3 und 7 — 9 in der Klasse, 4 — 6 und 10 — 12 privatim, von Sophokles der Ajax und König Oedipus, von Plato der Menexenus und der Phaedrus, von Thucydides das 1. Buch; — in Secunda Homers Odyssee Buch 1 — 5; sodann Buch 11 — 12 cursorisch, von Herodot Buch 1, von cap. 94 an und Buch 7, von Lysias Rede 12. 25. 16. 7. 22. und 24. endlich lyrische Fragmente aus Seyffert's Lesestücken; in Tertia sup. Xen. Anabasis Buch 1 und 2, und Homers Odyssee Buch 1 und 2; in Tertia infer. während des Sommers Jacobs Lesebuch, im Winter Xen. Anabasis I, 1 — 6; in Quarta ist gleichfalls das Lesebuch von Jacobs benutzt worden.

Im Hebräischen sind in Prima die 12 ersten Capitel der Genesis und die 10 ersten Psalmen gelesen, ausserdem die Formenlehre wiederholt. In Secunda ist das Pensum unverändert geblieben.

Im Deutschen sind in Prima Göthische und Lessingsche Dramen, der Laokoon und Abschnitte aus der Dramaturgie, sodann Aufsätze aus dem Lesebuche von Hiecke gelesen, und eine Übersicht der Literatur von Opitz bis Göthe gegeben, in Secunda Maria Stuart, Wallenstein, Tell und Götz von Berlichingen. In den übrigen Klassen sind die Lesebücher von Hiecke und für die Satzlehre der „Grundriss der deutschen Satzlehre“ benutzt worden.

Im Französischen sind in Prima le médecin malgré lui und l'Avare von Molière und von der Athalie die drei ersten Acte gelesen; in Secunda une chaîne von Scribe. Für die übrigen Klassen sind die grammatischen Bücher von Ploetz so wie dessen Lectures choisies benutzt worden.

Das geschichtliche Pensum der Prima war die Geschichte des Orientes und der Hellenen, mit Berücksichtigung der Geographie, das der Secunda das Mittelalter, das der obern und der untern Tertia die Geschichte des Orientes und der Griechen bis Alexander. In Quarta ist die deutsche u. die brandenburgisch-preussische Geschichte gelehrt worden. Die geschichtlichen Stoffe für Quinta und Sexta sind aus der römischen und griechischen Geschichte und Sage genommen.

Das geographische Pensum waren für Quarta die aussereuropäischen Continente, für Quinta Europa, für Sexta eine topische Übersicht der Erdoberfläche.

In der Naturgeschichte sind die Pensum unverändert geblieben. In Prima ist die Lehre vom Schall, vom Licht und von der Wärme vorgetragen. Das mathematische Pensum war für Prima die ebene Trigonometrie und die Stereometrie, für Secunda eine Wiederholung des geometrischen Pensums der Tertia, hierauf Potenzen mit ganzen, gebrochenen, positiven, negativen Exponenten, Logarithmen und die Elemente der Trigonometrie, in beiden Tertien die Rechnung mit absoluten Zahlen, weitere Ausführung der Proportionslehre, Algebra, Potenzen und Wurzeln; für Quarta gemeine und Decimalbrüche, Proportionslehre und die Geometrie bis zur Lehre vom Parallelogramme. In Quinta und Sexta sind keine Veränderungen eingetreten.

Im Zeichnen und Turnen haben keine Veränderungen stattgehabt. Herr Prorektor Dr. Wendt hat auch in diesem Sommer die Güte gehabt eine Riege persönlich zu üben. Der Chor ist in zwei Abtheilungen getheilt, deren erste ausser vierstimmigen Liedern und Chorälen im Sommer den zweiten Theil des Messias, im Winter den Judas Maccabäus von Händel gesungen hat.

D. Lehrmittel.

Sr. Excellenz der Herr Minister von Raumer überwies der Bibliothek das Werk von Schwarzenau der Konnetable von Bourbon.

Herr Prediger Haenicke in Görcke schenkte dem Gymnasium die Weltgeschichte von Guthrie und Gray.

Im Namen der Anstalt sage ich für diese Geschenke ehrerbietigsten Dank.

Ausserdem ist die Bibliothek aus den etatsmässigen Mitteln bereichert, in gleichen ein Theil des physikalischen Apparates beschafft worden.

E. Frequenz des Gymnasiums.

Sommer 1855. Prima 8, Secunda 27, Ober-Tertia 24, Unter-Tertia 43, Quarta 60, Quinta 58, Sexta 34. Summa: 246.

Winter 1855—1856 Prima 11, Secunda 24, Ober-Tertia 23, Unter-Tertia 42, Quarta 54, Quinta 54, Sexta 45. Summa: 253.

F. Prüfung der Klassen und Redeactus.

Bei der **Montag den 17. März** in der Aula des Gymnasiums stattfindenden öffentlichen Prüfung werden die Klassen in folgenden Fächern auftreten:

Vormittags 8 Uhr.

Choral.

Sexta: Geschichte. Todt.

Latein. Peters.

Quinta: Geographie. Todt.

Latein. Dr. Grautoff.

Quarta: Latein. Zelle.

Tertia B: Griechisch. Riemann.

Mathematik. Dietrich.

Prima: Griechisch. Dr. Campe.

Nachmittag 2 Uhr.

Tertia A: Latein. Dr. Pitann.

Secunda: Griechisch. Dr. Wendt.

Geschichte. Riemann.

Prima: Latein. Dr. Campe.

Am **Dienstag den 18. März Nachmittags 3 Uhr** findet in der Aula des Gymnasiums der öffentliche Redeactus statt.

Choral.

Es tragen vor

aus **Secunda:** **Henckel II.** das Märchen von Uhland.

aus **Sexta:** **Postler**, das grüne Thier von Kopisch.

Mühlenbruch, die Forellen von Förster.

v. Sichard, der Schneiderjunge in Krippstedt von Kopisch.

Max v. Parpart, die Riesen und die Zwerge von Rückert.

v. Flemming, die Zwerge auf dem Baume von Kopisch.

aus **Quinta:** **Hell**, die rebellische Musik von Förster.

Dünow, die Heinzelmännchen von Kopisch.

Zeller, Kaiser Rudolphs Ritt zum Grabe von Kerner.

aus **Quarta:** **Schmidt**, Heinrich der Vogler von Vogl.

Michaelis, die halbe Flasche von Simrock.

Steffenhagen, der Schenk von Limburg von Uhland.

Oskar v. Parpart, der Trunk aus dem Stiefel von Pfarrius.

aus Tertia: **Karmohl, Campe, Fahland und Gensichen**, aus den Histörchen
von Kopisch.

Steffenhagen, der getreue Eckart von Göthe.

Seefeldt, Ver Sacrum von Uhland.

Wetzel II. Johannes Kant von Schwab.

aus Prima: **Rosenow**, freier Vortrag über die Peripetie im König Oedipus.

aus Secunda: **von Schleinitz**, Mohameds Gesang von Göthe.

Pitsch, an den Äther von Hölderlin.

aus Prima **Herr**, de laudibus Friderici Magni.

Rede des Directors, und Gesang des Chores.

Das neue Schuljahr beginnt Montag nach Ostern, 31. März Nachmittags
2 Uhr, mit einer feierlichen Schulversammlung.

Behufs der Aufnahme neuer Schüler bin ich vom Donnerstag nach Ostern
an, täglich von 9 — 12 Uhr, zu sprechen.

Choral. **Dr. Campe.**

Vertheilung der Stunden unter die Lehrer im Wintersemester 1855/56

Lehrer.	Or- din.	I.	II.	III. A.	III. B.	IV.	V.	VI.	Sum- ma.
Henckel, Superintendent.						2 Religion.	1 Religion.	1 Religion.	4
Dr. Campe, Director.	I.	9 Latein. 4 Griechisch. 2 Religion combinirt mit II.							15
Dr. Wendt, Prorector.	II.	3 Deutsch. 2 Griechisch.	8 Latein. 7 Griechisch.						22
Dr. Pitam, Conrector.	3. A.	2 Hebräisch. 3 Geschichte.		2 Religion. 9 Latein. 6 Griechisch.	2 Religion.				22
Riemann, Subrector.	3. B.		3 Geschichte. 2 Deutsch. 2 Latein.		9 Latein 6 Griechisch.				22
Dietrich, 1. ordent. Lehrer.		3 Mathematik. 2 Physik.	4 Mathematik.		4 Mathematik.	8 Mathematik.	2 Natur-Beschr.		24
Zelle, 2. ordent. Lehrer.	IV.	2 Französisch.		3 Geschichte. 3 Deutsch.		10 Latein 6 Griechisch.			24
Todd, technischer Lehrer.	VI.					2 Zeichnen.	2 Zeichnen. 1 Gesang. 3 Rechnen. 2 Geographie. 2 Schreiben.	2 Zeichnen 5 Deutsch. 3 Rechnen. 2 Schreiben.	24
Dr. Grantoff, 1. Collaborator.	V.				3 Latein. 3 Deutsch. 3 Geschichte.		10 Latein. 2 Französisch		21
Tell, Schulamtscandidate			2 Französisch. 2 Hebräisch.	2 Französisch.	2 Französisch.	2 Französisch. 3 Deutsch. 2 Geschichte. 2 Geographie	2 Religion.	2 Religion.	21
Peters, Schulamtscandidate				3 Latein.			5 Deutsch.	10 Latein. 3 Geographie. 2 Geschichte.	23

Allgemeiner Lehrplan.

	I.	II.	III A.	III B.	IV.	V.	VI.	Sum- ma.
Lehr- fächer.	I.	II.	III A.	III B.	IV.	V.	VI.	Sum- ma.
Religion.	2	2	2	2	2	3	3	14
Latein.	9	10	12	12	10	10	10	73
Griechisch.	6	7	6	6	6	—	—	31
Hebräisch.	2	2	—	—	—	—	—	4
Deutsch.	3	2	3	3	3	3	5	22
Französisch	2	2	2	2	2	2	—	12
Mathematik.	3	4	4	4	3	3	3	24
Physik.	2	—	—	—	—	2	2	6
Geschichte.	3	3	3	3	2	2	2	18
Geographie.	—	—	—	—	2	2	3	7
Zeichnen.	—	—	—	—	2	2	2	6
Schreiben.	—	—	—	—	—	2	—	2
Gesang.	Chor 4 Stunden.		—	—	—	1	—	5
Summa	32	32	32	32	32	32	30	224

Gedruckt bei Carl Kraut in Greifenberg in Pommern.